

Luceafărul

Săptămânal editat de Uniunea Scriitorilor din România

Serie nouă • Miercuri 16 iunie 1995 24 (172)

SPRE O VARĂ FIERBINTE?

La trei ani după prima mineriadă – întruchipare, ca și celelalte, a recrudescenței spiritului gregar în spațiul societății civile – statul de drept continuă să se afle în fază incipientă, lucru de care mai toată lumea românească e conștientă și pe zi ce trece parcă mai resemnată. Problema corupției, pusă în termeni decizi de presa independentă nu are încă un răspuns din partea celor în drept să-l dea, semn al timidității (eufemistic vorbind) instituțiilor specializate ale statului de drept, deocamdată nepregătite să acționeze conform principiului separării puterilor și așteptând, ca pe vremuri, „feu vert” de la Parlament sau, mai ales, de la Președinție. La fel problema extremismului, acutizată de comportamentul violent al comuniștilor naționaliști care, în Parlament, se manifestă din ce în ce mai anti-democratic, încurajați de co-participarea unora din rândurile partidului majoritar ce-și zice, paradoxal, „democratic”. În ce privește problema revigorării economiei naționale, răspunsul pozitiv întârzie să se

contureze, cel puțin în ordinea practică, poate și pentru că eforturilor cam dezlănate ale executivului li s-a replicat printr-o tăcere legislativă menită să împiedice și mai mult investițiile străine necesare ca aerul. Nu mai puțin greu de rezolvat e și problema învățământului, amânarea sine die a legii acestuia obligând executivul să improvizeze la nesfârșit soluții parțiale în dauna unei viziuni globale și coerente. În fine, explozia prețurilor și inflația galopantă limitează preocupările cetățeanului român la exersarea – iarăși și iarăși – a tradiționalului „talent” al descurcării în vecinătatea pragului de jos al viețuirii. În aceste condiții credem că a devenit imperioasă, chiar și pentru cei aflați astăzi la putere, nevoia de schimbare. O altă coaliție parlamentară – fără sprijinul extremiștilor din PRM, PSM și PUNR – e acum obligatorie, dincolo de orice orgoliu strictamente politic. Și dacă asta nu se va putea produce pe cale așa-zicând amiabilă, printr-o înțelegere în termeni clari între opoziție și partea moderată a FDSN-

ului, atunci va fi nevoie, probabil, de alegeri anticipate întrucât este acum în afara oricărei îndoieli că actuala coaliție majoritară nu mai poate oferi nici o soluție de redresare economică și nici de funcționare corectă a instituțiilor democratice ale statului de drept. Într-un fel intensă mediatizare a extremismului naționalist-comunist, printr-o televiziune la fel de coruptă și servilă pe cât era înainte de 1989 a avut ca efect involuntar și, în orice caz, neașteptat de echipa dlui Everac, compromiterea în ochii opiniei publice a reprezentanților extremei stângi, al căror comportament paranoid i-a dezgustat până și pe eventualii simpatizanți. Toate aceste lucruri – pe de o parte, tendința tot mai pronunțată de regrupare a unor partide după criteriile doctrină politică – pe de alta, ne fac să presupunem că ne așteaptă o lungă vară fierbinte la finalul căreia, spre toamnă, s-ar putea să avem o cu totul altă hartă politică la nivelurile legislativului și executivului.

„L”

Iris Murdoch și elogiul artei

Două povestiri de

JULIO CORTAZAR

În paginile 8-9:

EMINESCU
și
«nemarginile
de gândire»

Sculpturi
de Mircea
Roman (1)
și Mircea
Spătaru (2)
• În paginile
revistei,
piese grupate
în colecția
«Anastasia»,
recent expuse
la galeria
«Catacomba».

SCU

de gândire»

ntre semeni al existenței „martiri-
eroilor”, „înțelepților” fuseseră
abia pe la 1880. Adică într-o vreme
nd Eminescu începuse să conchi-
upra sensurilor globale ale vie-
Însă tocmai de aceea timpuriul
al „nemarginilor” își dezvăluie o
și o semnificație de excepție real-
din împrejurarea că și în crea-
artă, — ca oriunde, — buna gă-
buna așezare a premiselor decide
a valabilității și a rodniceii con-
or.

mult decât în poeme ca **Andrei
șanu** și **Memento mori**, în scrieri
stice ca **Sărmanul Dionis** ori **Ge-
ustiu**, în compuneri dramaturgice
cebal sau **Ștefan cel Tânăr**, aparți-
aceleiași epoci de tinerețe, — E-
cu se arată a fi prin poemul de
în căutarea constantelor definito-
ntre întreaga sa operă. În căuta-
lar și într-una dintre primele lor
e întui. Cu referire la aceasta,
intim că în cunoscutul său eseu
e **Spațiul mioritic**, Blaga opina că
mai cum americanul se identifi-
bconștient cu căpetenia indiană,
mul balcanic cu haiducul, tot așa
escu personal pare a se fi indenti-
și el cu un ideal subconștient, cu
particular: anume cu acela al
ului Voievod“ [..].român [..] dice-
ea lui 1500”. Observația e oare-
verificabilă într-un număr de ope-
tuși, coincide integral o astfel de
tificare” cu ceea ce a căutat în
Eminescu — omul și artistul? Cu
ce a descoperit treptat că și e?
de admis. Intrucât, chiar și nu-
n poemul de față, s-ar fi identifi-
poetul doar cu tânărul fecior de
rat „fără de stea”, — nu și cu pă-
e acestuia, cu felul lui atât de în-
de a-și pune la cale diata? Și,
meni, nu aspiră poetul la identi-
ca cu magul, atât de insistent-ad-
liv evocat în episoadele al doilea
treilea ale poemului? Sau poate
semne ale refuzului de a se iden-
— artisticeste vorbind (și nu nu-
), — cu nefericitul „călugăr” ale
tribulații le înfățișează atât de
ător în partea finală? În fine:
ernarea ori disprețul cu care cre-
portrete de „tineri Voievozi” di-
e și de după Ștefan cel Mare, în
cameronul său dramatic, în con-
cu pietatea arătată față de atîția
și „martiri” ai neamului, să nu
nă disocieri mai plauzibile în ma-
de „identificare“?

evărul ni se pare a fi că unui poet
nvergura lui Eminescu i se potri-
pe deplin abia superb-temerarul
iu al lui Terențiu: „Sunt om — și
e din ceea ce-i omnesc nu mi-e
r”. În virtutea unei asemenea cute-
e: de dintru început i s-a dat, Emi-
i-scriitorul și cugetătorul politic
ște o dublă obsesie: de a da intru-
are artistică pe măsură unei cit
complete galerii de personaje sim-
e, precum și un spectru corespun-
de stări sufletești, dintre cele apte
ura nu doar virtualitățile ce țin de
ția condiției umane, dar și pe cele
pot exemplifica jocosnicia; de a face

inteligibile, în al doilea rând, resursele
profunde care pot împinge condiția u-
mană într-unul sau în celălalt făgaș de
manifestare arătat.

Prim-planul celei de a doua părți a po-
emului „nemarginilor” îl ocupă două a-
pariții dintre cele menite a lumina fața
innobilatoare a destinului omnesc:
„feciorul de împărat” și „magul”. Cum
despre cel dintii am și spus ce ni s-a
părut esențial, am mai adăuga numai
mențiunea despre dimensiunea sacrifi-
cială, evidentială de poct drept pas de
neocolit pe calea de a te face util se-
menilor. Constanta ei imagistică e as-
censiunea, multiplu figurată prin ceea
ce cu diferite prilejuri am numit „me-
tafora drumului”: drumul prințului
spre magul de pe creasta muntelui, dru-
murile „nemarginilor de gândire” în
sinea sa și prin galaxii, drumul spre
adâncurile visului, care la Eminescu
semnifică o privilegiată tehnică de de-
pășire a tot ce ține de îngustimile ego-
ului.

Ceea ce ar mai rămâne subiect de
amplă discuție e înțelesul atribuit de
câtre poet „magului”, — apariție cu
rosturi importante nu numai în partea
a doua a poemului, dar și în a treia.
Recurgerea la asemenea mirabilă apar-
riție nu doar în poemul de față, dar și
în **Egiptul**, în **Strigoii**, în nuvela **Avatari-
arii faraonului Thla**, se explică prin ne-
sașiul eminescian peste fire în materie
de cunoaștere. Iar acesta, la rindu-i, e
stimulat de bănuiala atât de înrădăci-
nată în orice minte mare, că, dincolo
de căile indeobște practicate în iscodi-
rea tainelor firii, mai pot exista și al-
tele, neinterzise celor ce se încumetă
a le căuta. **Magul** e pentru Eminescu
figura menită a sugera ceea ce-i spune
la un moment dat protagonistul din
piesa **Hamlet** a lui Shakespeare priete-
nului său: „Mai multe-s pe pământ
și-n cer, Horatio, / Decît inchipuie fi-
losofia.” **Magul** e simbolul capacității
de percepere a celui „ceva” nelămurit
pe care toți îl simțim aținându-se pe la
cele din urmă hotare ale posibilităților
noastre de cunoaștere, rămînînd totuși
dincolo de ele. Citeodată, acel „ceva”
pare să ni reveleze fulgurant, pe calea
purei **intuiții**. E ca „ogîndirea” de-o
clipă a ceea ce filosofii postulează drept
„lucru în sine”. În inspirația marilor
poeti, însă, asemenea „clipe” se dilată.
Uneori, halucinant de mult, cum i s-a
întîmplat poetului nostru tutelar nu o
dată. Cum apare **magul** în poemul „ne-
marginilor”, — cu omnisciența-i **Carte,
varga magică, ogînda** și celelalte sem-
ne consacatoare ale puterii lui de a
dez-oculta lumea.

În versiunea lirico-epică a poemului,
partea a treia ne face martori — întii
— la un șir de intempestive treceri
dintr-o stea într-alta ale „magului”. Pe
urmă, odată ajuns pe tărîmul căruia el
și zice „astru natal”, îl urmărim cum
se întîlnește și se confruntă cu cel de
al patrulea emblematic personaj al am-
plei compuneri: „călugărul” ce-și cau-
tă mintuirea departe de zbuciumul lu-
mii, dar — ca într-o altă „ispitire a
Sfîntului Antonie” — nu dezbărîndu-se
de mirajele celor ce lăsase în urmă.

Altminteri se petrec însă lucrurile în
fragmentul ce conține versiunea dra-
matizată a părții finale din poem. Către
sfîrșitul episodului secund, aflasem că
prințul se despărțise de mag pentru că-
lătoria intergalactică spre „O patrie
nouă, sublimă, iubită”, călăuzit de „um-
bra” ce simboliza ieșirea din strîmni-
mea eului prin tehnicile „somniai” și
ale „visului”. Totul e ca o întoarcere
spre izvoarele dintii ale existenței u-
mane în ipostază de „civitas”, spre sta-
dii necorodate de accidente de devenirii,
— pe dată ce aflăm că punctul de a-
jungere era acolo unde „lumea antică
urmează-a [1] ei trai”. Dar iată că în
varianta dramatizată a poemului, ur-
mind parcă unor file de manuscris ce
s-ar fi pierdut, luăm cunoștință fără
vreo pregătire de următoarele spuse ca
pentru sine ale prințului: — Aici tre-
buie să fie... aici am să-l aștept / În
noaptea asta clară pe magul înțelept...
/ Ce loc! Bătrîne stînce ridic'a lor sche-
lete / De piatră, ce de valuri și vînt is-
sfîșiate. / Un templu în ruină, de apă
înecat / Pe jumătate... stilpii și murul

George Munteanu

Continuare în pag. 12-a

O ISTORIE ILUSTRATĂ A LITERATURII ROMÂNE CONTEMPORANE

vădită de Ion Cuci

Cella și Riri Delavrancea despletesc amintiri Dintr-un secol de viață

Aurel Rău La marginea de-șertului Gobi

Profiluri literare: Romul Munteanu

O cupă de șampanie pentru proză închină Nicolae Breban și Mihai Sin

PISICA

Pisica era formidabilă, și... nici nu știu ce termen să mai găsec, pentru a putea convinge, cit de cit, despre adevărata frumusețe a acestui exemplar rarissim.

O văzusem pentru prima oară cu ocazia unei vizite, în casa unui necunoscut, care necunoscut se înruidea cu prietenul meu. Era imensă! Imensă, dar albă precum hermina, cu blană mătăsoasă, curată ca un ibric antic — sau foarte vechi —, lustruit de mîna unei gospodine hiperconștiințioase. Grasă ca un curcan îndopat cu nuci, pisica pusese stăpînire, de ani buni, pe calorifer. Caloriferul era și el imens, vechi, călduros. Pisica se mișca rareori, dormita, torcea și nu avea poftă de împerechere, fiindcă unchiul prietenului meu o castrase.

Prietenul îmi spusese că nu putea să faci nici o aluzie la această lighioană, dar să mai zici ceva direct. Unchiul era topit după pisică — o giugiulca, o hrănea, dădea o groază de bani pentru hrana patruședului, aproape jumătate din pensie — și o culca cu el. O spăla de cîteva ori pe zi, o scotea la plimbare — se ținea după el ca o cătelușă dresată —, după care iar o spăla, o usca cu foen-ul, o învelea, îi da să mănînce etc. Pisica primea toate aceste firitiseli într-o „atitudine“ maiestuoasă iar, din cînd în cînd înfîgea una dintre etichetele de răsarite în mîna binefăcătorului. Binefăcătorul o certa cu blîndețe, o liniștea și, într-un tîrziu, își turna puțină tinctură de iod pe rînițele lăsate de podoba albă. Patruședa se lîngea pe bot, se întîndea extraordinar, încît avea impresia că e suspendată, într-așa măsură acoperirea imensului calorifer.

Auzisem multe povești cu animale din astea, ciudate, mai ales pisici, care-și ațacaseră stăpînii în somn și chiar le luaseră viața.

N-am avut de lucru la prima vizită și îmi relatez una din aceste întâmplări unchiului prietenului meu, deși acesta din urmă mă prevenise de comuniunea puternică dintre mătă și unchi. Unchiul m-a privit ca pe o insectă sub microscop: o răutate inimaginabilă a ascuns-o un rictus bine plasat și a schimbat abil vorba. Prietenul meu s-a făcut stacojiu și, peste cîteva momente, s-a inseninat cînd a văzut că dracul nu era așa de negru — credea el —. După aproape o oră, unchiul a catadicsit să ne prepare o cafea chioară — îi gemea dulapul de pachete pline cu cafea, toate străine —, pentru a nu ne dăuna. Aproximativ cînd n-am bătut-o. Dacă a văzut că fumez Kent, unchiul mi-a cerut o țigară deși, după cum spunea, nu mai

fumase de cîteva ani. După cum aveam să aflu, era o minciună sfruntată. Își ținea țigările bune, am auzit că tot Kent, și scotea cîte-o nenorocită de mărășească cu care îi imbia pe musafiri. Din cele relatate, cu diverse ocazii, de prietenul meu Petrică, am aflat că Libardi nu era grozav de generos. Unchiul rămăsese singur, și nu că i-ar fi murit consoarta, ci, pur și simplu, din cauza pisicii. Consoarta îi reproșase că măța lasă prea mult păr, că-și bagă nasul prin oale, că murdărește tot. Da, dar unchiulețul spăla tot, mai abitir ca după un prunc nou născut. După ani buni de căsnicie, femeia își făcuse bagajele și dusă a fost. Libardi mai că n-a zis mersi. Fosta soție îl invinuisse, disperată, de zoofilie. Luș puțin i-a păsat. Libardi se ținea bine la cei aproape optzeci și cinci de ani, spăla pisica, mînceau amîndoi pensia, nu tocmai mititică, de ilegalist, plus gheseturile pe care le făcea mai în ficcare săptămîna, deoarece avea un fler grozav în afaceri; adu-meca prada precum ursul mierca. Avea o sîretenie proprie patrușezilor și nu vă mint prea mult dacă pisica lui, cumva, nu era și un obiect de studiu...

Petrică mă luase cu un anumit scop la unchiul lui, îtatase și a doua căsătorie, tot fără copii, iar fosta îi spusese să plece unde știe, că pe ea n-o interesează Petrică, deși în jur de cincizeci de ani, era o fire timidă, cu un rar bun simț și un camarad de excepție. Dar nu avusese în viața lui noroc decît de muncă prost plătită și de două hîrne de neveste pe care nu le-a mai putut suporta.

Libardi, unchiulețul, avea o casă pe cînte, eu patru camere, cu tot dichisul, ce mai, locuința fiind situată și ultra-central. Da, dar avea și o mansardă nu tocmai rea — casa era de fapt o vilioară naționalizată —, unde Petrică ar fi cerut îngăduiala să stea, pînă cînd și-ar fi găsit ceva mai ca lumea. Ne-am dus de mai multe ori pe la unchiul cu prietena. L-am mai culcat pe Petrică și pe la mine, că nu puteam să-l las să doarmă în gară. Petrică mi-a mulțumit cît nu trebuia. Nu s-a lăsat, totuși, pînă cînd Libardi nu l-a primit în mansardă. Bineînțeles că unchiul i-a cerut o chirie pe care de abia o plătea. Prietenul meu mai avea și cheltuieli de judecată cu divorțul, plus alte asemenea mici belele care-l anihilau pur și simplu un salariu și așa firav.

Nici eu nu stăteam grozav cu banii, dar spre neșperatul meu noroc, am primit o mică moștenire din America de la, se putea altfel, o mătușă îndepărtată căreia-i

fusesem drag de copil și, în ultimă instanță — după cum aflat —, mă trecuse în testament. Cu acest prilej îmi remobilasem apartamentul, dar mă împiedica grozav un dulap masiv, de nuc, de care nu știam cum să scap. Am fost mirat cînd Libardi s-a autoinvitat la mine împreună cu odrasla patruședă. Că vrca să vadă și el cum stau, că și el ar dori să-și mai schimbe mobila etc. Cum nu prea tai firul în paisprezece, am acceptat autoinvitația, de față fiind și prietenul meu Petrică.

A sosit în după amiaza aceea de decembrie punctual ca un englez. Eram îmbrăcat în halatul meu nou și mă simțeam ca un boier. Vă dați seama că în această postură nu-mi plăcuse niciodată să am de-a face cu ilegalistii. În primul rînd, că nu toți erau autentici și în alte rînduri nu mai are importanță. Dar de hatărul lui Petrică și pentru a nu-i strica relațiile cu unchiulețul, m-am sacrificat. Moșul a privit cu atenție apartamentul — la bloc, de altfel —, l-a cîntărit, probabil l-a evaluat. Într-o doară, m-a întrebat dacă nu-l vînd. Nu, l-am răspuns. Casa nu era grozavă, dar mă legau de ea anumite amintiri și, în plus, cartierul era destul de liniștit, iar la altă moștenire nu mă puteam aștepta, căci nu era de la cine. În holul care nu era tocmai mic, a observat dulapul. Mai tîrziu mi-am dat seama că moșul era un actor perfect, dar fusese mai tîrziu... M-a întrebat ce-l cu hardughia. Nu e hardughie, i-am replicat, e o mobilă din lemn de nuc foarte bună și nu mă îndur s-o dau deși m-aș fi vrut scăpat de ea. Hai, domnule, fii serios, nu vezi că-ți strică tot interiorul, a mai adăugat el. M-am ținut totuși tare, poate și dintr-un dram de ambiție pe care nu mi-o bănușam. Îți dau, a continuat, douăzeci și două de mii de lei pe ea. Am întrebat ce de ce tocmai atât. Îți dau toți banii lichizi pe care-i am în casă, a mai zis. Aproximativ cînd n-am sărit în suș de bucurie. Moșul a observat și și-a răs în barbă. Da' trans-

portul, mi-a mai spus, îl suportă dumneata. Bine, și ăm închiac afacerea. Ei mă duc după mașină, a bombănit ilegalistul. Chiar acum, l-am întrebat, Da, deci să mai amînăm. Ca și cum ar fi fost un scamator, s-a întors în mai puțin de o jumătate de oră cu o camionetă și cu doi baloacheși în ea. Probabil că tre-cuse pe acasă, deoarece mi-a adus și banii, mai puțin cinci sute de lei — costu transportului. De abia acum mi-am adu-aminte de agenda lui soloasă pe care o cerceta din cînd în cînd. Omul era angrenat în fel de fel de învîrteli și se pare că era chiar un as. Ce-am făcut, cînd n-am făcut, am rămas fără dulap. Într-un fel am respirat ușurat. Baniș nu erau puțini și Petrică chiar s-a mirat că mi-a dat atîția. Mai tîrziu avcam să-m dau seama că nu era cu totul întâmplă-tor.

Petrică, în sfîrșit, se mutase la moștenirea mea, numai că nu pentru toți. Mai ales pentru Petrică, dat fiind faptul că era teribil de strămător și uncori nu avea nici bani de păine. Declap aproape de sfîrșitul lui decembrie, pe 25 precis, prietenul meu îi cere unchiului său bani pentru o păine, cu împrumut bineînțeles. Zgărcobul nu-i dă, deși împușcăturile erau foarte pe aproape și urplumb rătăcit putea să-l trimită la un congres per pe lumca cealaltă. Asta s-a întâmplat, dar nu cu el, cu Libardi. Petrică i-a mai cerut de cîteva ori, dar prietenul meu s-a ținut tare și nu l-a dat. Prietenul meu, se spune, înfuriat — se pare că mai era cel puțin un martor —, a plecat pe străzi înnebunit. Bulmac cum era, a nimerit în încrucșarea rafalelor și, nici mai mult, nici mai puțin, i-a pătruns în corp patru plumbi. Așa ma trăit două zile. Am apucat să-l văd și să schimbăm cîteva vorbe bălguite, m-a ales de el. Un fel de tristețe senină îi învăluisse făptura. Nu era falsă, ca viața noastră dusă pînă atunci, era chiar autentică, precum plumbii care i pătrunseră în plămîni.

L-au făcut erou post mortem, deși eu nu avusese nici un gînd de a participa la revoluție, după care titlul l se retrăsese și, se pare, așa cum am aflat, i-a fost acordat altuia ce fusese zgăriat de un glonț la cîteva kilometri de eveniment.

Print-un concurs de împerejurări, care pentru mine numai benefic n-a fost, am aflat că Libardi vînduse dulapul cu mai bine de un milion și jumătate, după revoluție. Dacă nu mă înșel, chiar el mi-a relatat afacerea, cînd apele se mai limpeziseră — mai ales pentru unii —, și el putea să-și plimbe pisica, în liniște, pe lângă locuința lui de ilegalist, care locuință, culmea nu prea avusese de suficient. Libardi era de-o siguranță pe sine care mă ulcea. Dar și această siguranță, cu timpul, mi-am explicat-o. Îmi mai vorbise, de asemenea, că milionul și ceva îl dăduse altui nepot, simpatizant al lui — numai al lui? —, pentru a intra în afacere și tot lui și titlul pe care-l avusese Petrică o scurtă perioadă, pentru că acestuia din urmă tot nu-i mai folosea. I-am surprins în priviri o mare doză de cinism. „Simpatizantul“ avea acum firmă luminoasă și mai multe zeci de milioane, dacă nu sute. Libardi își plimba enormă pisică și făcea învîrteli uluitoare, iar Petrică zăcea de mult în patru sau mai multe scînduri.

theodor vasilache

Despre leatul de pace de sub Vodă — Lobodă (Pseudă — Hronic)

Asa-l cheamă Vodă-Lobodă pe mai marele Pistarnic și cu gura lui strîmbă îi dzise: „Bă, culăș-ai birul cel noui dupe glie?“ Și-i dzise Pistarnicul: „Culăș-am. Doamne, dupe poruncire, și galbănișii cei noui, în lada de aur trimisu am s-o pule cu mare orînduială, la loc ferit, în Țeara Helvetica“

Și așa grăi Vodă-Lobodă în sinul lui: „Galbănișii bălanî pentru... dzile negri...“ și apoi tare, de se hurducă cietatea: „Pircălab!“

„Aicia s. Doamne, la poruncă, sărut poala...“

Și Vodă-Lobodă îi dzise a întrebare: „Trimisu-ai. bă, iscodă la hotară?“ Și dzise acela: „Si la Oneker, și la muscal, și-n Țeara Lesaseă... răzmeriță mare...“

Și Vodă: „Ce pohteste prostimea de nu-și dă pace, Pircălab?“

Și dzice acela înnoit: „Pohteste pe gide, ce să pohteseă.

e-avea și de-a guril, și cărută, și cal“.

„Dar împărații, bă, ce dzice împărații?“ mai vra Vodă a sti.

Și Pircălabul: „Tace mile, Doamne, care-n bejanie, care sub lăcată cu doamnă și domnisorî... de-i trage prostimea de socoteală... C a uzurpat scaunul

mai dintii leșii cu mitropolitul lor de la Rim și mai dupe apoi, gloata de catolnici de a valma cu popi și cu iconostase cum se preumblă și răcneste pe ulița mare... Doamne, deabia ne-am tras oasele de acolo,

de era să cădem înșine în fiare...“ Și Vodă de colo: „Da cine domnește-acolo, bă, dacă nu domnul?“

„A pus divan pe țeară, gloata... prostimea și popimea.“ Da Vodă de colo își scupă în sin și i afurisește pre limba lui:

„Ptîu! Sat fără cinî... N-au avut plumb. Pircălabe, or doarme

pe picere împărățiile toate, cum?“

„Pușcașii, Doamne... s-au codit să i puște... asta în prima dzi.

ca mai la urmă...“ Vodă: „...mai la urmă?“

„Le-a închinat pușcoacele și plumbii.“ Vodă: „Dar Pircălabul lor?“

„Îmblă n țivil, te-apucă mila, Doamne, cum se păleşte singur

cu pumnul dreptei peste inima goală; și pupă crucea lor,

pe cînd îi țiteră pielea pe coaste, ca la cai...“

Da Vodă-Lobodă: „Da ce vra prostimea și popimea, cînd ari

de toate celele, hai?“ Da Pircălab, mai incolo:

„Slobozănie, Doamne...“ Și unde nu ride Vodă-Lobodă și se veseleşte pe chipul său hid și dzice cu gura:

„Că dacă slobozănie vra, să-i împle doftorii cu uloi de rișin sau cu sarea aceea amară, să aiibă în leat și cu mare grăbire, slobozănia ce-a pohtit o, viermii!“

La cari dzicînd celi de mai deasupra, purcede Vodă

în fîlt,

la measa groasă de trebi, ia o peană cu întredestile lui și scribăleşte molcom, pravila nouă: „Să nu mai

cateze

nime a dzice 'domn', așijderea 'doamnă', ci numă 'meșghes' or la mulere 'meșghesă', ori, pe seurtătură,

'bă' or 'fă', cum am apucat noi, de la moșii noștri în vreme a audzi...“ și alte asemenea pravile ca această. Și cum mai dzice, și trimete degrabă cinî cu simbrle să ia birul, altu, dupe toată suflarea ce suflă: că prostimea, citu-i belită și afinată cu furca, nu se îndeamnă la răzmeriță sau la altă necumîntenie...

Și aceasta pe bună drieritate, în leatul leatulului. Amin.

Și am asterout cu mari caznă, intru a mă dumlri în capul meu prost, infătoșatul Hronic, din cari învățătură și luare aminte a trage, are tot omul de bună credință că, cum pacea lui Vodă-Lobodă e soră bună cu Moartea, nime nu poate muri mai mult decit are viață într-insul.

Despre iarbă

(The green, green grass of home...)

Aș vrea să-ți vorbesc despre iarbă; despre felul cum crește sau cum descrește imperiul ei verde și crud...

Dar, de aici, — de pe peluza vilei prezidențiale — și pînă, hăt, în munte și înapoi — pe terenurile de tenis din Wimbledon — iarba nu e decit o sopirlă verde, un guster, din naștere, pe gîtul planetei Pămînt...

Și ți-aș vorbi însă, la obiect, despre otava adincă pe care rudele mele din partea tatălui o tin în jurul casei, o răsfață și-o păzese de calcătura fiului și-a sfîntului Duh...

Și pe care, murind, o cresc mai departe pe piept și-o duc cu ei în neștire...

CIORAN și «ORGOLIUL INFINIT» (V)

Esencial în Miorița, spuneam, nu e scenariul epic ci soluția; conflictul mioritic nu se resoarbe însă într-un unic răspuns. Putem vorbi, în termeni eliaști, de eterna reîntoarcere dar și de imposibila întoarcere, după sintagma predistă. Putem invoca „teroarea istoriei“ (implicit boicotul Istoriei, după formula lui Blaga) deși același Preda respingea ideea, apreciind că noi am făcut istorie, nu am viețuit larvar în sub-istorie. Amintim aici vehementul răspuns predist deoarece am putea pune o paralelă între „oala năzdrăvană“ (firește, Miorița) și „oala malefică“ (celebra Bisisica, din faimosul roman predist **Moromeții**). Schițată deci, paralela presupune nu o recapitulare epică ci o confruntare a soluțiilor, denudând mesajul lor existențial.

Nu e probabil inutil să reamintim că „ruralul“ Marin Preda, fire ambițioasă, nu putea accepta orizontala destinului. Problema țărănească a fost atacată direct (vezi **Imposibila întoarcere**), cu ochi sociologic, deși prozatorul preciza că nu știa „ce lume se naște“. Oricum, soarta de țaran i se părea un „destin amenințător“, stîrnindu-i neliniște. Iar diplicul **Moromeților**, știe oricine, face din Marin Preda „poetul unei grandioase dispariții“ (vezi Fl. Mugur: **Convorbiri cu Marin Preda**, Ed. Albatros, p. 193, p. 210). Pe de altă parte, seducția cuvîntului, întemeind o altă lume, reînviind-o și oferind-i o axă morală a fost limpede recunoscută de marii scriitori. Or, Marin Preda, omagînd fragilitatea ființei gînditoare, afirma răsplată că **vuietul rotativei a însemnat pentru el cîntecul destinului; în Viața ca o pradă**, marele scriitor, înțelegînd că nu poate avea o soartă comună cu natura, nu uită să adauge că a fost fascinat nu de fiorul cosmic ci de cuvînt. Jocul întîmplării, avertismentele tulburi, steaua șansei vorbesc, poate, de predestinare. Iată, așadar, suficiente motive ca să înțelegem smulgerea din ceea ce părea precis, împotriva definind destinul predist (și aidoma cel al eroului său, Niculae Moromete, sedus de „noua religie“); nu blînda așteptare, ritmul Cosmosului, contopirea în Tot (și, astfel, revenirea prin a doua moarte în sinul naturii după ce am traversat „moartea în trecut“; adică **încrăutul**) sting „oboseala ontică“ fără a ne putea lepăda de „blestemul mioritic“.

Firește, Moromeții, dezvăluie o realitate arhetipală, adîncă. Romanul leagă amenințările prezentului, dizolvînd lumea veche de fondul inconștient al epocilor de altădată, prezervînd o **epopee rurală**, apărîndu-i integritatea. Cina, secerișul, tăierea salcîmului etc. pot fi anexate ritmului naturist, cîstînd străvechimea unor relații; dar „șocul“ Moromeților stă și în „intelectualitatea“ pe care Preda o descoperă într-o lume considerată acefală. În acest „imperiu rural“, Ilie Moromete (adică șeful clanului) are viață interioară și gîndește ca un om liber, sfîdînd — prin jocuri mentale — vicleniile Istoriei. El „stă de vorbă și bea tutun“, iubind tafasul „subțire“, uimit sau încîntat „fără slăbire“. Se poate vorbi de o **civilizație moromețiană**, elogiînd conversația, bucuria de a gîndi „Moromețianizarea“ ar însemna, oare, o invazie a contemplativismului? Dacă așa stau lucrurile, și scrisul predist ajunge, părelnic, la o soluție mioritică. Or, toate cărțile lui Preda sînt de fapt cărți de atitudine. **Delirul** premerge contribuțiilor istoriografice, defrișînd un spațiu tabuizat, **Marele singuratic** intră în competiție cu literatura momentului și este, mai mult decît alte romane ale lui Preda, produsul reflexivității implicite. Ca roman „teoretic“, **Marele singuratic** are același scop demonstrativ; nici retragerea definitivă nu este posibilă. Prin Niculae Moromete, Preda propune pionieratul activistului dubitativ. E cazul să observăm că în cadrele literaturii noastre, menținerea personajului problematic s-a explicat prin efortul de adaptare, eliminînd simplismul schemei sociologizante. Tipică era figura intelectualului anxios, asaltat și purtător de probleme. Dar Marin Preda, interesat de meandrele sufletești, de conștiința complicată a eroilor săi, nu se oprește la intelectuali. Șocul **Moromeților** rezida, dincolo de esteticitate, înfruntînd interperile vremii, în noutatea viziunii: o lume căreia i se refuza accesul la spiritualitate își dezvăluia — privită din interior — adîncimea. **Moromeții** reordonează un univers (arhicunoscut, dar nu așa) și constituie, indiscutabil, pentru toată creația lui Preda, cartea de referință.

S-a vorbit de **invazia moromețianismului** în scrisul lui Preda. Preda însuși, printr-o ciudată inversare, a fost văzut ca un coborîtor din neamul Moromeților; peste opera sa domnește suverană fascinația Tatălui. Universul creației sale respiră această apartenență demnă, respectul pentru cultură: „Sintem țărani, nu mahalagii“ — citim într-un loc; reflecțiile moromețiene din **Imposibila întoarcere** ascund sub faldurile ironiei mușcatoare uimirea moromețiană, scuturată însă de iluzii romantice și utopii intelectualiste. Bisturiul observației critice pătrunde adînc, scormonește probleme grave (soarta civilizației țărănești, exorcizarea demoniei mașiniste); întîlnim aici aceeași gîndire contaminată de gustul profunzimii și de spectacolul contemplativismului. Se poate vorbi oare de un **stil moromețian**? Răspund negativ nu pentru a contraria; stilul moromețian este de fapt stilul Preda iar opera sa, probînd strălucit aptitudinea reflexivă a scriitorului, cu percepție interogativă a vieții, propune numeroase structuri moromețiene, ființe pure și vulnerabile, bolnave de candoare. Cazul lui Moromete, așînd o siguranță de sine întemeiată pe un fals adevăr și cecitate a socialului (cum observa Mihai Ungheanu), se desparte însă de cazul **Preda — un antimoromețian**; adică, un observator atent și acut, descifrînd resorturile intime, atent la lecția evenimentelor, un raționalist și un comediograf. Afinitățile cu Caragiale au fost de mult recunoscute; urechea scriitorului, mereu atentă la comedia rostirii înregistrează acompaniamentele sonice dar Marin Preda dublează acest interes pentru viața ca spectacol (fîcînd de multe ori în deriziune) cu reflecțiile moralistului, convins că „totul e perisabil, afară de această gîndire“. Un raționalist deci, intuindu-și potențialul scriitoricesc și pornit în lume într-o chinuitoare **aventură a conștiinței**.

Totuși, bătrînul Moromete, un **țaran-filosof**, impunînd prin capacitate colocvială rămîne închis în pasivitate. Prispă „scăldată în soare“, rangul de țaran dar și truda acestei vieți care curge implacabil, fără semnele unei schimbări benefice pledează, mai degrabă, pentru împăcarea cu destinul în pofida aparenței că îl „controlează“. Prizonier al unei ficțiuni, ignorînd princiar avertismentele, gînditorul din micul sat Siliștea trăiește conflictul dintre iluzie și realitate. „Donquijotismul“ său n-are nimic din nebunia sublimă a tristului cavalier dar sub potopul nenorocirilor adevărate care se abat asupra clanului, sub asaltul elementelor impure degradînd civilizația rurală el dovedește nu „știința vieții“ ci gratuitatea contemplației, spe-

„Unde e Bisisica?“, sfîrșea prin a o înjura: „Iovi-o-ar moartea de Bisisică“.

N-am fi îndreptățiți să descoperim, în replică, în prezența „oii malefice“ o încărcătură simbolică? Bezmetica Bisisică, chinuînd copilăria lui Niculae, ar fi însemnat o **șansă ratată**. Dar Niculae va învăța, învingînd în spirit marile spaime; gîndul neființei se strecoară și lucrează în noi, viețuirea noastră ne oferă libertatea de a descoperi moartea dar spre deosebire de mioriticul cioban, acceptîndu-și sfîrșitul cu o blindă semnare, în pacea plină de lumină, fostul păzitor al Bisisicăi s-a eliberat de iluzia fraternității cu natura, croindu-și o altă soartă: în fond și **soluția predistă** este antimioritică. Dacă blamînd demisia din Istorie Cioran visa o răzbunare creatoare prin voința unui salt istoric, transfigurator, **eterna defensivitate**, de o poeticitate pasivă, ne obligă să îndurăm istoria, acceptînd — înămolîți în originarul etnic — un **destin germinal**. Poate însă ideea imperială să rodească în ethosul unui popor „prea așezat“, înțuit în aminare și umilîntă? Putem ieși din apatie, din „vegetalitate“ dintr-o existență — zicea Cioran — „fără destin“? Seismul decembrist și convulsivitatea evenimentelor care i-au urmat (ja-lonînd dureroasa tranziție spre democrație), violențele societății post-dictatoriale pun sub semnul întrebării valabilitatea unei etichete, lipsită (definitiv?) pe fruntea unui neam. Chiar dacă **Miorița** rămîne un text emblematic, chiar dacă acel „ethos agresiv“ pe care îl reclama Cioran rămîne, probabil, o nevindecată iluzie, sintagma de **popor mioritic** trebuie minuită prudent. Ne definim, desigur, prin **Miorița**; dar, încă o dată, **ontologia mioritică** nu epuizează spiritul românesc iar **reducționismul mioritic** se dovedește păgubitor.

Pe de altă parte, sufletul etnic — ca rezultat a unei culturi — este, se poate bănui, în **prefacere**. „Schimbați cultura și moravurile — sugera M. Ralea — și se va schimba cu încetul și sufletul poporului“. Respingînd deci **imutabilitatea** acestui ethos nu înseamnă că am nega existența unui specific sufletec ireductibil; or, matricea ființei noastre sufletești, făcînd din adaptabilitate o armă de luptă și oferindu-ne, astfel, un destin dublu (după același M. Ralea; v. **Fenomenul românesc**) ne rezervă un rol mediator, de spațiu-punte, intermediînd între voluntarismul Occidentului și resemnarea Orientului. Așa fiind combativitatea, agresivitatea ne sînt străine; în schimb, spiritul trazațional (avînd funcția „realului“) ne pare mai la îndemînă. Fiind într-un coridor „de trecere“, așa-zisul popor mioritic împărțeaște destinul tragic al culturilor mici, atînce de **toropeala subistoriei**. Cu inamici puternici, inhibîndu-i afirmarea de sine neamul nostru a preferat „simulația morții“, așteptînd un ceas prielnic, sorocit accelerării temporului istoric, nădăjduînd că destinul valah nu este, totuși, livrat nenorocului. Dar **este diminitivul divinitatea** noastră? Miorița ar pleda pentru un răspuns afirmativ; după cum încrezătoare în propriul destin, spiritualitatea noastră își oferă ciclic șansa regenerării. Scenariul mioritic, transferat la scara unei culturi, presupune momentul reînvierii.

Asta va să însemne, probabil, **eternitatea ciclică**: înțelepciunea mioritică și bucolismul îngăduitor sînt contrazise, în largi intervale, de zvîcnetul orgoliului, nemulțumit de odihna în Istorie. Firește, așezarea noastră în lume nu poate ignora orientalismul congenital; doar el să fie de vină că facem o **Istorie mică**, că amortirea noastră nu ne bîciuește apetitul imperialist, că în locul expansionismului preferăm defetismul? Oricum, a ne privi cînstit, cu luciditate defectele (valorificîndu-ne întîrzierea), fără îmbold narcisist pare un semn bun; doar popoarele puternice sînt capabile de asemenea judecăți aspre. Și tot ele pot converti propriile slăbiciuni, pregătîndu-se pentru un rol major la ceasul prielnic. În pofida **stigmatului mioritic**, națiunea noastră poate accede, credem, la un asemenea rol, atîngînd un destin înalt. Trebuie să așteptăm sau să acționăm?

Micul Moromete, deși ulterior atins — în numele „noii religii“ de dogmată exprimă această șansă a construirii destinului. Niculae copilul întins pe burta cu o carte în mînă descoperă în noua lume (livrescă) „semnele magice“; astfel spus, în coplescerea bogăției a luminii de vară care îi inunda sufletul are propriile iluminări; lîngă „orbitoarea lumină“ de afară trăiește intens, cotropit de lumină interioară, aceste „semne“, sperînd că poate controla forțele oarbe, că poate face Istorie (el va fi, ulterior, „alungat din grădină“ și va descoperi, temporar, soluția retragerii). Deocamdată însă vrea să citească, fascinat de cufărul lui Cîrstache, Deocamdată nu poate merge la școală deoarece trebuie să gonească pe urmele Bisisicăi, bezmetica oala care îi chinuiește copilăria. Bisisica (așa „botezată“ de Achim), oala neagră și cornută mergea în frunte, tira cîrdul în goană peste is-laz. Istovit, plîngînd pe miriște, Niculae o bătea cu cruzime, amenințînd că nu se mai duce cu oile. Nici mulsul nu era ferit de necazuri; indemnul mamei care venea spre obor cu un căldăruc („trece s-o prindem“) îi stîrnea groaza încît Niculae, terorizat de întrebarea

Adrian Dinu Rachieru

Visul și paradisul

Pământul de baștină a pălit într-un fel magic când familia scriitorilor sud-americani a placat pe geografia știută a Americii Latine universul romanesc al imaginației vagabonde, scaldată în rituri obscure, pasiuni misterioase, oralitate surprinzătoare, anecdotă fascinantă.

La noi, ce s-a scris dintr-o vână mai apropiată de timpul lor ontologic, cel al stratificării materiei verbale, în forma prozelor scaldate în arhitate. Ale lui Ștefan Bănulescu se înscriu în numitul perimetru. La ibericii transmutați peste Ocean, distanța înscamnă și îndepărtare de obiceiuri europene, dar mai cu seamă arta evocării incomparabile. Până la un punct, autorul român denotă același tip de înzestrare.

Columbianul Gabriel Garcia Marquez, paraguayeanul Augusto Roa Bastos, guatemalezul Miguel Angel Asturias, mexicanul Carlos Fuentes, transformă fiecare în parte, cu toții laolaltă, realitatea în poveste, în legendă, în iraționalitate iscată de proximități tenebroase. Scriitura lor lasă impresia că, dacă a dispărut fidelitatea față de real, o înlocuiește cu succes altceva, jocul trucat de oglinzi, limba exuberantă stilistic, narativitatea savuroasă, când direct oraculară, când liberă de norme și alternând registrele.

Notez toate acestea sub impresia că liniamentele povestirii întredeschid o poartă pe care europenii nu se vor strecura decât pentru a privi la trena căutărilor de atelier. Incapabili să imite, mai mult blocați de existența folclorului, pe cât de inexistența aparatului auxiliar în stare să impună similitudină.

Totuși, în marea tradiție a scrisului epic modern, rețin un nume: Ramuz. Elvețianul, trăitor între anii 1878 și 1947, în fapt cel mai înzestrat prozator de limbă franceză al satului, al cătanelor din văi alpine situate pe lângă păduri și costișe, artist izolat în margini de viață colectivă, pe care le studiază în autohtonă lor parca stăină de Europa. Ramuz a fost candidat nenorocos la premiul Nobel, cu mențiunea: „...scriitor singular, parazitat de imprezvizibil”. Ar fi avut azi șanse la o certă reabilitare dacă nu ar rămâne cvasinecunoscut.

Deoarece asistăm la un transfer dinspre realismul clasic înspre un vizionarism descoperitor de mirific și necunoscut sufletec, cred că în locul istoriei politice și civice vom avea mai curând o revanșă literară proaspătă a copilăriei asupra vârstei adulte, a uitării asupra memoriei și a unicului asupra a ceea ce e comun și general. Eroismul particularului se dezvelește productiv exact unde totalitarismul co-

munist eliminase brutal nuanța și intenția simbolică.

În schimb, orice literatură sănătoasă, are în urzeala ei suficientă țesătură ficțională iar aceasta se conjugă cu suprafirescul, cu fabulosul primar, cu vitalismul magnetic. Fabulele savante în ciuda aparenței lor senzuale semnate de Vasile Voiculescu denotă că și la noi, în perioada fastă interbelică, existase un filon atestat de exemplare realizări. Privit cu ochii ceasului de față, V. Voiculescu satisface abil cerința literaturii îndatorate arhetipurilor. Sezon mort sau Capul de zimbriu istorisesc pățanii la fel de bine cum din taifas în taifas cădem în plasa visului și a insolitelor carnavalesc. Acumularile se învârt în jurul unui ax revărsat peste întrupări existențiale rescrise poetic însă conservând un primitivism scăpător.

Legătura dintre sarcina magică și sursa vitalistă operează la nivelul misterului, al sensului păgân încorporat revelațiilor pescarului Amin ori ale orbului Zahoi.

Văna atâtor admirabile proze mărturisite vă perspectiva asupra lumii este și aici, în sud-estul european, de esență realist-alegorică. Să însemne aceasta o întoarcere la „vechiul realism” religios, la realismul spiritualizat de adevăruri anistorice?

Dacă se adevărește că da, un strâns capitol are șanse să fie redeschis. În-

Eminescu și «nemarginile de gândire»

Urmare din pag. a 9-a

sfârșit / Stă în curînd să cadă... Să fie-un templu-arab? / Prin scorburi de părete văd un călugăr slab / Ca umbra... Cine oare să fie? Ce mister!

S-ar înțelege, prin urmare, că drumul prin galaxii i-l rânduiseră magul feciorului de împărat, ca pe contemplarea de unul singur a unor lumi altele decât cea pe care o părăsise. Ca pe o de sine înțiere în ceea ce-i vast și necunoscut, ale cărei impresii să le supună judecății mentorului, la întâlnirea dinainte hotărîtă. Dar nu numai atât. Mai trebuia să asiste și ca martor la disputa dintre mag și călugărul care „ce vrea, nici el nu știe”, urmînd a conchide instruitor asupra celor de cuviință. Să se edifice, altfel zicînd, asupra spectaco-

Iului indeciziei, — ca păcat capital pe care un bun cîrmuitor de popoare ar vine-se a-l evita din bun început. Ar mai fi urmat, probabil, mulțime de povești, dintre care fragmentul dramatizat abia de ne-o dezvăluie pe aceea potrivit căreia, la nerăbdarea cu care prințul îi întîmpină sosirea, magul îi reîpotează, muștrător, că „omul cu gînduri înțelepte / Nainte ei de toate învață să aștepte”.

În funcție de cît spațiu dispunem, multe lucruri trebuie să le lăsăm în afara discuției. La câteva, însă, tot trebuie să ne referim. Fie și pe scurt.

E vorba, întîi, de noima aceluia „chip” (ori „umbră”) ca de Beatrice. În partea a doua a poemului, îi apărea prințului drept călăuză pe tărîmurile somnului deambular-revelatorii. În partea finală e conjurată orfic de „arfa” călugărului să vină, cînd nonsensul existențial îl încercuiea mai necrutător. La romanticii îndeobște, iar la Eminescu îndeosebi, funcțiile artistice ale unei asemenea apariții sunt cele oraculare: de a ajuta

haiku

Fac opturi pe geam,
in ele se adună
viața în care mor.

GLOSSĂ

Nu am să spun nimic, doar că sînt trist și nu am ce face pentru asta. Sunt atatea lucruri care nu-mi ies, șiruri întregi de renunțări paralele, viața prin omisiune, prin excavații. Trec de pe-o parte a străzii pe alta, anonim ca o țevă de aducțiune (gaz metan sau apă, n-are importanță). Pot fi strigat de undeva de după un gard, de după o ușă; aștept strigătul care m-ar coplesii prin însăși existența lui. Dar e o iluzie, vecină cu aceea a folilor de calendar într-o casă părăsită: nimeni nu le rupe, nu există mână, nu există ochi. Fizic particip la neant, clipa gudronată mă apără de timp, amintirile îngheață în mîntea mea care-și refuză prezentul și mereu nouă e doar sila față de o realitate zărită prin interstițiile ziaelor dispartate care-mi cad în mână. Apa care curge la bale cu sunetul ei intermitent și televizorul cu Don't forget me mă aruncă într-un halou din care nu știu dacă voi mai ieși viu. O casă, o soție, mobile și cărți de aranjat, vecini de careții cu diverse probleme, tot contingentul ăsta abracadabrant — e prea mult pentru mine. Tînjesc după o liniștire, după o cameră a mea, după o fereastră plină de lumină, să pot face opturi cu degetul pe geam și reverberația în cameră să-mi schimbe destinația. Reverie aplicată către nebunie. Fug de oameni tocmai pentru că-i jubesc. Sunt singur, o singură cămașă cadriată îmi ajunge pentru întreaga viață, robesc lucrurile cu suflarea și le

imprim un alt ritm dacă de ritm poate fi vorba în dezordinea ce mă stăpânește. Întănesc tăceri în toamna care m-a născut și căldura unui soare potolit îmi determină aspirațiile spre totalitate. Totul ca sediu al nimicului. Totul ca revers al neputinței universale. S-aștept vremi mai bune de la oasele și circumvoluțiile mele? Să mîngâi durerile unui zid pe care pe-tele apar și dispar? Cineva mi-a spus că pe malul unui râu liniștit insectele ating apa lăsându-și fiecare preț de-o clipă semnul ei specific. Efemerida și semnul ei pe apă, dublă precaritate (simbol realist ori ezoteric?).

Simt pe obraz un rid cum îmi tresare ca înaintea unor mari victorii. E o glumă spațială? Cine mă face să do-bîndesc astfel de gînduri fără personalitate precisă? La noțiune d'obstacle e un dat metafizic al omului? Poți succomba înainte de-a fi avut măcar o singură încercare din care conștiința ta să iasă altfel? Poate de aceea pruncii morți se duc în limb, căci n-au apucat să-și terfelească devenirea într-o înfruntare care oricum i-ar fi făcut de nerecunoscut. Clamez ziua, zilele, tot restul timpului uman ce surplombează o „carieră”, o „situație” (situation faite) fatalmente imoderată și decl. inefficient în raport cu marile forțe metafizice care ni se împotrivesc. Oricum a nu face nimic include fapta involuntară: deriziunea omenescului tocmai în asta stă. Dar a face ceva, cu credința că te-mpotrivesți, ori sfidezi nu știu ce — poate fi mai mult decât o banală meteahnă umană?: schizofrenia mușchilor și-a minții, mecanisme care se auto-întrețin prin poluarea naturii externe și interne.

Constantin Abăluță

deosebi acum, când lumini supranaturale, poate și de inspirație religioasă, coincid în gîndirea oamenilor cu nevoia lor de a evada în transcendental și apocaliptic, dintr-un cotidian știrbit de grave devieri de la normalitate. Regăsirea normalității, paralel cu revenirea în lumea miracolelor promise, corespunde, dacă nu mă înșel, cu ieșirea dintr-un fel de apocalips. Cu pedepșirea celor ce făptuiesc masacre ori joacă farse pe seama omenirii.

Cînd istoria din forță antagonistă atrage din nou vitalitatea și creativitatea, este de presupus că ne vom raporta la ea, ca la un factor de echilibru, de repulsie față de tot ce este perimat. Și nu în ultimul rînd ca la un medicament indispensabil vindecării de intoxicările provocate de confuzia teribilă între sadism și crispare, între despotism și autoritate, între aservire și martiriu.

Ar mai fi ceva de notat. Iluștrii scriitori sud-americani, cărora le datorăm descoperirea unei alte lumi, le mai datorăm și revelația exilului ca sursă de regenerare. Siliți să trăiască departe de țările lor, nimic nu i-a împiedicat să le privească de departe dintr-un impuls misionar asumat. Acceptând mandatul, pe care actul de pietate față de locul nașterii lor îl transferă în confesiuni ocrotitoare.

Cu ce drept își declară alți exilați.

cultul antecesorilor? Cu același cu care se închină azi noilor țări primitive sub veghea cărora și-au descoperit patrii mai deosebite? Nu este, îmi vine să cred, la mijloc nici exhibiționism, nici impudoare; nici o idee de ingratitudine. Sau pur și simplu speranță că vor seduce o istorie ce ne privește cu trufia unicității.

Raționalismul, pe cât scepticismul primar, au persiflat deopotrivă până la dizolvare zbuciumul căutător de paradisiuri imaginare. Unii cred să ajungă la ele, lăudând regionalismul. La fel gîndesc ceilalți, doar că, întrețin îndărjit sclipitoarea lor neaderență la locurile din care au pornit.

Și într-un caz și în celălalt, lucrurile câștigă în trănicie (vom încerca să vedem curînd, cum arată mai în detaliu tabloul literar), pentru că vrem să ne situăm pe terenul actelor de sensibilitate dovedită.

Europeanul rafinat ca și dunăreanul pur tind împreună să se întâlnească asociați. Argumentul lor: lupta cu prejudecățile. Țin minte că atunci cînd a apărut, revizuind radical clișee de lectură, *A la recherche du temps perdu* s-a bucurat de comentarii contradictorii. Puțini analiști (dar buni) au intuit de la început că Marcel Proust se pronunțase tranșant pentru o normă artistică delimitată de orice exclusivisme.

Henri Zalis

la instituirea unor raporturi fiecăruia prielnice cu sine, cu lumea, — pe toate punîndu-le sub semnul generoaselor deschideri. Însă, luîndu-ne după a-nume reminiscente lirice anterioare, ca și după altele de mai tîrziu, descifrăm în substructurile poemului cum acest „chip” întru toate benefic se iscă din obsesia „mitului personal” eminescian celui mai cu grijă ascuns, refuzat publicității, ori travestit pînă la a nu mai fi recunoscut decît de cei îndelung familiarizați cu manuscrisele. E amintirea — mereu mai beatificată cu timpul — a fetei de prin împrejurimile Ipoteștiului, care-i trezise viitorului poet o primă și precoce dragoste. Nu chiar la nouă ani, ca în cazul lui Dante, ci înspre împlinirea celui de al doisprezecelea. Cu oricîte ocultări în ordinea detaliilor, constanta esențială Eminescu i-a păstrat-o — de la un poem juvenil ca *Din străinătate* (1865) pînă la cei intitulat *Din noaptea...* (1883). E, am zice, rugul abscons ce-i întreține poetului arșița setei de cunoaștere și-i situează gigantic-neintreptul demers al cunoașterii sub semnul dragostei atotcomprehensive. Adică sub semnul a ceea ce unește termenii procesului de cunoaștere, nu a ceea ce-i obstaculează.

A doua observație vizează împrejurarea că, asemeni lui *Memento mori* și

celorlalte mari compuneri de tinerțe, poemul de față e ceea ce s-ar putea numi o scriere matricială. Întipărirea vieții trăite și ale culturii, transmutațiile lor atît de feroc efectuate în acest mare poem, se configurează în ceea ce latinii numeau un *locus amoenus*. E aici un pivot, o placă turnantă a întregii creații eminesciene ce a precedat „poemul nemarginilor” și i-a urmat. Versuri cheie din poezii mai vechi, precum *Aveam o muză* (1871), *Cum cri-vățul ca Iarna...* (1872), reapar în acest poem, curățite de prisosuri și mai bine situate artisticeste. Distihul „Se leagăn visătoare copaci de chiparos, / Cu frunza lor cea neagră lăsîndu-se în jos...”, din fragmentul dramatizat al poemului, va reapare, desăvîrșit formulat, tocmai în poemul *Sarmis*, din 1881. Perechea de versuri „Deasupra vedea stele și dedesuptu-i stele, / El zboară fără preget ca tunetul rănit”, vizîndu-l în acest poem pe mag, — cine nu le recunoaște, cu conturul lor de neuitat din *Luceafărul*? Chiar înfruntarea dintre mag și călugăr o proficurează în mai mult de o privință pe aceea, de vaste înțelesuri, dintre Demiurg și Hyperion. Și cite ar mai fi de zis? ...

Fragment rezumativ extras din „Hyperion, 3. Structurile operei eminesciene”.

Nevoia de reabilitare

Printre nașterile fenomenale ale acestor ani se află și Fundația culturală și artistică „Anastasia”. O întreprindere cutezătoare care sfidează adeseori preceptele arivismului economic, lansându-se în afaceri non-profit. Adică, în materializarea unor inițiative pur culturale sau artistice. Cum sunt, de pildă, Galeria „Catacomba”, ori emblematicele colecții de artă „Anastasia”. Forme, în fond, ale aglutinării în plan instituțional a unor idei culturale. Riscurile financiare nu s-au exclus; cât despre profit, el se află proiectat undeva, într-un viitor greu previzibil. Dar credința în finalitatea pozitivă și evident profitabilă sub aspect cultural a

acestor sublimă aventuri investitoare este o realitate. Și ea poate schimba, într-o bună zi lumea și ordinea lucrurilor.

Până atunci, Galeria „Catacomba” grupează, pentru prima dată de la înființare, un semnificativ eșantion de piese din Colecția „Anastasia”. Sunt, după expresia tutorelui ei spiritual, pictorul Sorin Dumitrescu, opere ale unor artiști, marginalizați, care până în decembrie '89 nu s-au putut manifesta deschis, datorită opțiunilor lor estetice (și nu numai) mai puțin conforme cu directivările agenților culturali ai precedentului regim. Inițiativa are aerul unui gest justițiar. Și chiar are acest caracter, reieșit cu pregnanță din secvențele eseistice ce însoțesc parcursul expozițional al celor 26 de prezențe artistice intrate în vederile colecționarilor. Că această listă poate fi amendată, în câteva dintre ipostazele artistice pe care ni le propune, este o altă chestiune. De pildă, ne vine greu să-i situăm într-o dizidență artistică pe Gorduz, Spătaru, Flondor, București, Călția, Mitroi, Ilfoveanu, Nicu...

Pe de altă parte, dacă tot ne situăm în această acută nevoie de reabilitare, ar fi plăcut să găsim printre cei colecționați și alte figuri ale artei noastre contemporane, a căror creație se găsește bine ancorată în albia criteriilor cu care operează de regulă patronii spirituali ai acestei colecții. Ne gândim la Ștefan Râmnicănuș, Vlădimir Grimalchi, ambii cu o pictură religioasă de o valoare incontestabilă, Ion Iancu, Adrian Popovici, Dinu Rădulescu, Dumitru Aurel, Elena Hariga, Rodica Petrescu, Daniela Făniș, Ioan Drăghici, Ioan Pârvan și alți artiști din varii generații, din București și din țară, a căror operă edifică, în termeni ori-

ginali, o concepție plastică structurată pe o profundă tălmăcire a creștinismului și iconografiei sale. Dacă această nevoie de reabilitare este luată în serios, atunci acestei colecții trebuie să i se aducă de îndată corecțiile cuvenite. Ideea alcătuirii ei este prea frumoasă și generoasă, pentru a fi doar pantheonul unor opere și personalități ale artei noastre contemporane selectate pe criterii, deocamdată, preponderent subiectiv-afective. Artele plastice românești sunt depozitare unor creații izvorâte din duh creștinesc de excepțională valoare, realizate, multe dintre ele, chiar în anii cumplitelui „diktat” cultural.

Ceea ce ne oferă acest prim nucleu constitutiv al Colecției Fundației „Anastasia” (câcț așa îl judecăm, în acest moment) reprezintă, în formă sublimă, un proiect muzeistic. În el ar urma să-și afle sălașul creații ale artiștilor contemporani atinse de firul îndumnezării. Nu este vorba de o artă consacrată ritualității, deși, așa cum ni le prezintă o galerie de talia „Catacombei” lucrările inspiră în spațiul de expunere o atmosferă de sanctuar. Și este și aceasta o performanță în sine a organizatorilor, un moment care rămâne adânc imprimat în conștiința privitorului. Pentru că este nu doar un prilej de contemplare artistică, ci și unul de reflecție filosofică, teosofică și morală.

Fiecare piesă din componența acestui inspirat ansamblu expozițional, fragmentarium-ul excecetic însoțitor, induce atenția privitorului în ambianța uneia dintre dimensiunile fundamentale ale artei românești dintotdeauna: transfigurarea plastică a sacralului. Este semnul distinctiv prin care contemporaneitatea noastră artistică, cea mai puțin atinsă de spasmele efemerelor exerciții experimentaliste, își afirmă puternica vocație universalistă. Filonul autenticității și vigorii ei rezidă tocmai în acest gest smerit și polimorf față de marile simboluri și, mai ales, înțeleșuri, ale tradiției creștine, așa cum s-au împământat ele în acest orizont al orientului european.

În cuprinsul acestui spațiu, de o infinită diversitate de expresii stilistice, inițiativa pinacotecală a Fundației „Anastasia” se constituie drept un act eminent de cultură, al cărui mesaj se află dincolo de actualitatea imediată. Trecând peste limitele acestui început, momentul „Catacomba” și Colecția „Anastasia” sunt proiectați în viitor, cu mijloace de expresie foarte moderne, unele de o frapantă originalitate, a unei zestre spirituale de o complexitate întindere și substanțialitate, ale cărei rădăcini se confundă cu însăși făptura devenirii într-o credință a acestei seminții umane.

Corneliu Anțim

muzica

Noi și tinerii noștri

În ultimele luni a revenit în atenție, din păcate, o problemă care ar trebui să-i preocupe, în egală măsură, pe toți cei care hotărășe soarta interpretilor noștri sau pot să o determine într-un fel sau altul — este vorba despre modul în care îi tratăm pe tinerii noștri muzicieni la nivelul scolii, al comentariului de presă sau al programării lor în stagiunile de concert. Am mai spus și, se pare vom mai spune, că Ingratitudinea și așa-zisa noastră exigență au determinat plecarea sau afirmarea multor talente în străinătate, unde sînt apreciate la adevărată valoare. Chiar nu ne aude nimeni?!

Racila se extinde, acum, și la nivelul învățămîntului muzical, unde invidia și orgolul unor profesori determină reacții incredibile. În iarnă directorul Institutului Superior de Muzică din Torino a venit, personal, pentru a selecta tineri violoniști români, oferind șapte burse subvenționate de Consiliul European. Au fost aleși studenți și elevi foarte buni, cărora însă, li s-a interzis să plece, în caz contrar urmînd a fi exmatriculați din instituțiile de învățămînt... pentru absențe. „Onoarea de familie” este mai importantă, nu? Cu ce drept li s-au închis aceste uși copiilor care au cîștigat, prin munca lor, posibilitatea de a vedea și altceva, de a asculta și a fi ascultați în țara muzicii?!

În primăvară, la Timișoara, s-a desfășurat concursul scolilor de muzică din țară, la care au participat sute de copii. Juriul, format din cadre didactice din licee și academii, a acordat premiul cel puțin ciudate în multe cazuri, care, în parte, au fost imediat infirmate în concursurile internaționale de anvergură. Spre exemplu, Matei Varga a ocupat doar locul III, iar două săptămîni mai târziu, a cîștigat Premiul Mozart la Pa-

ris, iar Mara Iulia Dobrescu, cotatea pe locul II, afectată profund de nedreptatea vizibilă, a plecat, după două zile, la Barcelona unde, la dificilul Concurs Maria Callas a concurat cu pianisti de 20 ani și a obținut, la cei 16 ani ai săi, premiul III, fiind singura pianistă premiată din cei 200 participanți. Între 28 mai — 4 iunie, a participat la un alt concurs care, deși aflat abia la ediția a III-a, a reunit candidați de o calitate cu totul deosebită, juriul de la Citta di Cantù — Italia, fiind alcătuit, de asemenea, din personalități din toată lumea. În acest concurs de concerte, Mara a „luptat” cu pianisti de 32 ani și... a obținut premiul special al juriului, cîntînd Concertul în Si bemol Major de Mozart.

Care au fost, în cazul Marel, rezervele profesorilor români? Sonata „Les adieux” de Beethoven (op. 81A) nu se cîntă la 16 ani (dar la Barcelona s-a inclus, în repertoriul propus de organizatori și Sonata op. 90), Sonata de Berg nu se cîntă așa, dar lucrarea fusese studiată, anterior, la Salzburg, cu celebrul profesor Hans Leigrat, care credem că știe cel puțin la fel de bine cum se cîntă Berg. Și apoi, cine poate da un verdict în acest sens, știut fiind că fiecare mare interpret propune o altă viziune asupra unei lucrări și nimeni nu-l contestă. Să fim noi cei mai clar văzători și mai vigilenți din lume, sau revine aceeași „importanță” de care ne-am îmbolnăvit de cînd tinerii noștri pot „întra în Europa”?

La Timișoara au fost, de altfel, multe ciudățenii, profesorii au fost revoltați, elevii au suferit și nu au înțeles de ce atîta nedreptate. S-a comentat că parte din cei premiați au alterat sau „ciuitit” textul muzical, ceea ce s-a considerat a fi... semn al talentului lor, mulți au avut deficiențe tehnice (pe care le-am sesizat și în prezențele lor anterioare în public) dar...

În zilele concursului de la Citta di Cantù, Mara a văzut, la postul italian de televiziune, transmisia concertului de gală UNESCO de la Paris, unde Matei Varga a cîntat cu mare succes, primînd premiul amintit. Bineînțeles că TVR nu a difuzat acest concert — bravo nouă. Au grijă străinii să facă propagandă tinerilor români, dovedind că nu sîntem o țară de handicapați. Ce, cum și cît facem noi pentru ai noștri...

Anca Florca

parțial color

Un ridicol fără sațiu

După dezastrul de la Kosice, un fel de Waterloo al cehilor și slovacilor, presa de toate culorile și bulinele — în care au excelat cele roșii și albastre! — a întors pe toate fețele meciul, l-a încolțit pe cel fătarnic, căci, iată, se auzea prin apropiere și prohodul lui, nefiind vorba de un cântec de lebdă. Firesc, televiziunea s-a repezit și ea în prada sigură, dar, ca de obicei, geacomanul Graur a încercat să mai cârpească pe ici pe colo, fata și așa zdrențuită a lui Corneliu Dinu. Într-o emisiune difuzată pe la orele cînd își intră în trîlzurii cuvelele, aduși la masa verde față-n-față Ioan Chirilă, D.D. Rujan, Horia Alexandrescu și, bineînțeles, Dumitru Graur, s-au inventat învinuiri, s-a ocolit subiectul real, s-au pus întrebări puerile, ba, mai hazos, ni s-au adus pe ecran secvențe umilțitoare, comentate — se putea altfel! — de același patron al departamentului Sport. Numai așa, să ne amțească, să ne cheiluiască timpul și să îl lase pe Procuror, să debiteze ineptii cu ghiotura! Singurul care a lovit — e drept, cam volat — în amatorismul selecționarului unic, a fost Ioan Chirilă, decanul de vîrstă al cronicarilor, dar și omul lucid, cu capul pe umeri, deși fanțezia nu-l ocolește vreedată. Emisiunea se voia un proambul la furtuna ce se anunța a doua zi. Cum a fost concepută și supravegheată — artist mare acest Graur! — se credea că Dinu mai are cîtiva așa pe care-i va scoate la timpul potrivit, mai ales că, în avionul ce-l aducea de la Kosice se lauda că demiterea sa ține doar de tăierea legăturilor cu Căpitanul. El bine, minunea s-a produs! Biroul federal, după atâtea gafe — cea mai mare fiind aceea de a-l plasa pe un post ce nu era pentru el! — a luat bou, pardon, taurul de carne și l-a trîntit cât colo. Dar nu această execuție a stîrnit ilaritate; că, oricum, era în firea lucrurilor. Ci altceva care se poate înscrie într-o antologie a ser-

vilismului românesc. Pe culoarele federației, în timpul în care se dezbăteau problemele arzătoare (D), Ionel Stoica, inspirat, cum a mai dovedit-o și cu alte ocazii, a realizat o anchetă „fulger”, printre gazetarii ce stăteau la pîndă. Sub impresia emisiunii din noaptea trecută, ademiniți de zvoniuri false sau doar dirijați din umbră — cine mai poate ști adevărul? — s-au trădat servitorii Procurorului. Unul mai duios decît altul! Să te crucești și nimic mai mult! Gigi Mitroi de la Adevărul, extrem de critic cu numai două zile în urmă, și-a schimbat atitudinea, optînd pentru rămînerea la Națională a lui Dinu. Dan Pătrașcu de la Libertatea, mergînd tot pe mîna gruparului, n-a fost deloc o surpriză. Cine a trădat o dată, nu-i va fi greu s-o mai facă! De-a dreptul penibil a fost un oarecare Dan Dumitrescu, parcă reprezenta Curierul Național, convîșc că alungarea antrenorului ar tulbura și mai mult apele la vîrf. Adică să ne scutundăm cu toate corăbiile deodată! Uimitor pentru noi a fost Marius Georgescu de la România Liberă, care a scîldat-o, în final, rămînînd și el de partea lui Dinu. Au mai fost și alte intervenții la fel de ridicole, care aveau să demonstreze decăderea morală a gazetărilor sportivi dar, și de această dată, a ieșit iarăși în prim-plan Ioan Chirilă, care pe un ton sugubăț, jovial, a dat o palmă colegilor de breaslă, sugerînd că la o echipă atât de talentată ca a noastră, un cărmaci cu numele Dinu e inutil. Puțin sunt, însă, aceia care au înțeles ironia mascată, atunci cînd a afirmat că îl vede selecționar pe Corneliu Coposu. Distincția se impune de la sine.

Dar, stupoare! După ce au încercat să-și ajute stăpînul până-n ultima clipă, atunci cînd l-au văzut aruncat din barcă, câțiva din servitorii au schimbat macazul și s-au milogit la cei de la televiziune să fie scoși de pe post. Era prea tîrziu. Și, sîntem convinși, mâine-poimîine, cînd va ajunge pe tron un alt unic selecționar, aceiași condeie care au cîntat până mai ieri pe gruparul național, își vor oferi serviciile, fiindcă ele, spiritele neînduplecate, nu pot rămîne în afara călătoriilor viitoare. Așa să-i ajute Lucifer!

Marius Tupan

Iris Murdoch și elogiul artei

Marea romancieră Iris Murdoch, unul din cei mai importanți prozatori englezi contemporani — poate cel mai important, cum, fără reticențe, afirmă o bună parte a criticii — este dublată de un original și profund gânditor. A fost, ani de-a rândul, profesoară de filozofie la Colegiul St. Anne din Oxford și comuniunea cu lumca ideilor și-a pus, fără îndoială, amprenta asupra amplei sale opere. A declarat că face o deosebire netă între creația filozofică și romanele sale și, totuși, nu putem trece cu vederea faptul că filozofia a imprimat creației romanesti o rigoare și o coerență aparte. În vreme ce harul artistului se regăsește în esurile sale filozofice. A fost dintotdeauna o călătoare a adevărului, preocupată în cel mai înalt grad de esența libertății — deopotrivă individuale și politice — dar și de esența Binelui, subiect care pur și simplu a fascinat-o, și, fără a simplifica imaginea unei opere atât de complexe, cum este creația romanescă a lui Iris Murdoch, am putea spune că această problematică se află și în centrul cărților sale. Iris Murdoch și-a intruchipat ideile filozofice într-o serie de mici eseuri. Mai recent, a publicat o masivă carte de filozofie — „Metaphysics as a Guide to Morals”, rod al meditațiilor de o viață — care, de asemenea a fost primită cu interes de critică. De altfel, am putea spune că, abordând cu obstinație problematica Libertății, a esenței Adevărului și Binelui, în mai toate scrierile sale teoretice, Iris Murdoch a fost constant preocupată de rolul și menirea artistului în societate. Primul său opuscul a fost dedicat lui „Sartre — raționalist romantic”. A urmat apoi excelentul eseu „Soarele și Focul — De ce i-a alungat Platon pe artiști” în care, reluând vechea „dispută dintre filozofie și poezie” și, implicit, artă, scriitoarea face o incursiune în lumea lui Platon, evocând mituri, dar poposind îndelung și asupra altor gânditori și creatori cum ar fi Kant, Kierkegaard, Tolstoj și Freud, cu insolite referiri la Budismul Zen, pentru a aduce, în ultima instanță un pasionat elogiu Artei, această permanență a existenței umane, plind pentru recunoașterea caracterului său benefic în societate. Au urmat eseul-studiu „Suveranitatea Binelui”, dedicat aspirației eterne spre atingerea Binelui, ideal ce a animat cu atita generozitate gândirea greacă, și, mai recent, două fermecătoare „dialo-

IRIS O MURDOCH ACASTOS TWO PLATONIC DIALOGUES

guri platoniciene” grupate sub titlul comun „Acastos”, după numele personajului iscoditor, tinărul grec, ce prin spiritul său dornic de cunoaștere, prin inteligența și intuițiile sale, devine fermentul unei fertile dezbateri ale cărei subiecte sînt de fapt atît de înrudite între ele — „Arta și Erosul” și îngemănată cu acestea, Religia. În primul dialog asistăm la o cascadă de întrebări, rod al curiozității unor tineri contemporani cu Socrate și Platon. Intorsii de la un spectacol de teatru, grupul de tineri își pune spinoasă întrebare: „Oare ce este Arta?” Sînt conștienți de fascinația sa, de farmecul și frumusețea sa unică și, totuși, se întrebă, și pe drept cuvînt, poate, nu este ea în realitate magie, evazionism sau pură iluzie? Apoi, se întrebă, înfierbîntați de elanul iscoditor al cunoașterii, acești tineri, care ar fi raporturile sale cu virtutea morală și religia, cum se face că există o Artă degradată ce face jocul compromitor al obscenităților și pornografiei? Oare arta este un simplu reflex al Erosului sau, poate mai degrabă al Sexului? Se poate reduce Arta numai la atît? Este ea pură imitație și, în fond, în ce raporturi se găsește cu Natura? Este Arta un imbold spre cucerirea piscurilor cunoașterii, este ea un instrument de pătrundere în miezul Adevărului? Există o Artă bună și una rea, o creație ce ne călăuzește spre Bine și Adevăr și o alta al cărui rezultat este o pură înșelăciune? Un virtutej de întrebări pe care tinerii prezenți la aceeași festin intelectual și le pun, disocietate fine pe care le fac și care devansează lumea și gândirea timpului lor, anticipînd parcă, nepăsător de incongruențe și anacronisme, o întreagă problematică filozofică a secolelor ce vor veni. Printre cei prezenți se numără și un tinăr de 20 de ani, retras, mohorit și melancolic, pe care Socrate îl provoacă să vorbească. Cu impetuoșitatea tineretii, cu o pasiune și un anume fanatism, ce sînt de asemenea, specifice vîrstei, dar și cu un har poetic ce mai tirziu va face splendoarea unei întregi opere, Platon își spune cuvîntul. În concepția sa, temperată de rezerve și suspiciuni, Arta este autoamăgire. „Sîntem gata să-l venerăm pe artiști fiindcă ei ne fac viața mai ușoară”, afirmă Platon. El ne dau iluzia că mintea ne este vizitată de gânduri sublimă. Dar în realitate, arta nu-i decît o fantezie și cei ce se delectează cu ea nu fac decît să se înjosească și mai mult,

Arta nu este un lucru aparte, păzît stranic într-o casetă de către Apollo, sus în ceruri, ea nu-i altceva decît o înșiruire de vorbe sau imagini pe care oamenii le găsec atrăgătoare”. Va lua apoi cuvîntul Socrate care va face nu numai o trecere în revistă a problematiceii abordate, dar va aduce un minunat elogiu Artei, această rară și benefică facultate a ființei umane. Dar, mai bine s-o lăsăm pe Iris Murdoch să-și depene pasionatul elogiu rostit prin gura marelui Socrate. „Arta de calitate, Arta bună, afirmă acesta, ne dezvăluie mai multe adevăruri despre viață și lumea în care trăim decît orice speculații sau modalități de gîndire. Este limpede că ea se adresează unui număr imens de oameni. Cred că nu greșesc dacă afirm că limbajul Artei este cel mai universal și durabil instrument al gîndirii umane. Nu sîntem alcătuiți dintr-o singură plămadă — în noi sălășluiesc deopotrivă, întunericul și lumina, simțurile și intelectul, sîntem, în același timp, și trup și suflet — ei bine, limbajul Artei este limbajul cel mai firesc și cu adevărat sublim al acestei ființe alcătuite astfel. Avea dreptate Acastos atunci cînd spunea că Arta nu-i doar o simplă îndeminare... Cu toții trebuie să trăim întru artă, ea este pîinea noastră cea de toate zilele... Se cuvine să mulțumim zeilor că ne dăruiesc mari artiști, căci aceștia înlătură vîlul temerilor și egoismului, ei ne dezvăluie, măcar pentru o clipă, o altă lume, lumea reală, și, în același timp, prin ei aflăm un dram de adevăr!” Cel de al doilea dialog — „Deasupra zeilor — Despre religie” — abordează o problematică de mare actualitate pentru lumea noastră. Oare ce este religia, se întrebă un grup de tineri, în rîndul cărora se află, și de data aceasta iscoditorul Acastos — superstiție, magie, simplu mit, afabulație goală? Amăgire pentru sufletele celor simpli, refugiu al omului năpăstuit sau rit de ordonare a vieții? Este oare Religia apanajul unei elite pentru care ritul este numai manifestare exterioară, căci cei aleși au acces la adevăruri mai adînci pe care le păstrează numai pentru ei? În ce raport se află sufletul cu religia? Cum se explică unele abuzuri ale slujitorilor săi și apoi ce rol are ea în raport cu Binele și Morala? Și în fond ce semnifică religia, se întrebă dornicii de adevăr acești tineri? Nișii chiar imaginea senină a sclavului ce-i servește și pentru care comuniunea cu Divinitatea este ceva firesc — umilintă și luminoasă îngemănare cu întreaga Creație — nu le poate sluji drept îndrumar și cheie pentru înțelegerea acestei misterioase constanțe a existenței umane. Evocîndu-și miturile, cu patos și inaripare, Platon afirmă că „prin Religie ne manifestăm dragostea și venerația față de Bine — ea reprezentînd baza reală a moralității”. El va reveni tot lui Socrate rolul de a limpezi gîndurile celor prezenți, explicînd în generoase cuvînte ce este „de fapt, Religia. „Nu sîntem zel, afirmă el, sîntem absurde ființe limitate și trăim suferînd în voia soartei. Lucrurile cele mai importante se află în preajma noastră, adevărul este aproape, în fața noastră chiar... Religia reprezintă iubirea virtuții... Există o pioșenie ce descoperă spiritualitatea pretutindeni în lume. El avea dreptate (arătînd către sclav) — Dumnezeu se

află pretutindeni... Dacă flecare ne vom adresa cu sinceritate Dumnezeului nostru, el ne va răspunde. La capătul imaginației, dincolo de ființa noastră, spiritualitatea este de-a pururi vie!” Incintați cei prezenți la acest festin filozoficesc se retrag într-o atmosferă de senină împlinire sufletească. Unul dintre personaje îi spune lui Socrate că este „frumos”, socotind, de bună seamă, frumoasă ființa luminată de înțelepciune. În urma conviviilor va rămîne tinărul și chișeușul sclav. Senin și împăcat cu sine, cu mîinile împreunate, adresează o fierbinte rugă Creatorului sau. Dialogul se încheie astfel, cum se cuvenea, de altfel, cu un gest de pietate față de Creator, cu o pogorire în taină, căci Religia este, de fapt, o taină iar rugăciunea cea mai bună cale de a comunica cu Dumnezeu. „Dialogurile platoniciene” scrise de Iris Murdoch au un farmec aparte. Replicile lor subtile, spectacolul fascinant de idei, eleganța dialecticii, ironia fină și caracterul ior „dramatic” („Arta și Erosul — Un dialog despre Artă” a fost chiar pus în scenă, vîzînd lumina rampei) le fac o lectură deopotrivă instructivă și incîntătoare. Dar mai presus de toate, „Acastos” ca și „Soarele și Focul”, ca și „Suveranitatea Binelui” sînt, de la un anumit punct, pasionate, pline de dăruire și convingere, pledoarii pentru rolul benefic al Artei. Iris Murdoch are un adevărat cult al Artei și Artistului și cuvintele sale despre povestire și povestitor („Povestirile sînt forma artistică fundamentală, cea mai firească a speciei umane”), sînt memorabile. Dar tocmai fiindcă Iris Murdoch este în primul rînd un romancier, un captivant povestitor, am dorj să încheiem aceste rînduri, evocînd o secvență din romanele sale, secvență ce ni s-a părut totdeauna semnificativă pentru concepția pe care autoarea o are asupra creatorului. În „Elevul filozofului”, părintele Bernard are o importantă discuție cu o tinără. Își propune să verifice cunoștințele de limbă străină ale acesteia, mai ales înțelegerea de către ea a literaturii. Citesc un poem de Mallarmé și zăbovesc mai îndelung asupra unui fragment din Dante. Sînt terpine din Cîntul al III-lea al Infernului, momentul în care poetul florentin și călăuza sa Vergiliu se întîlnesc pe malul Acheronului cu nehotărîții, cu ingerii neutrali și indiferenți. Impresionat de suplicul celor pe care-i vede, Dante i se adresează lui Vergiliu iar acesta îi poruncește să privească scurt și să meargă mai departe. Și se întrebă părintele Bernard, cum este cu putință acest „guarda e passa” putem trece indiferenți prin fața suferințelor semenilor? Sînt îngemănate aici Arta, Religia, Adevărul și Suferința umană. Dar se desprind, benefic, tulburător, o credință și o convingere generoasă de artist. Creatorul nu poate trece indiferent, el nu poate fi un simplu spectator al dramei umane. De la elogiul Artei, Iris Murdoch face un pas în plus, relevînd misiunea plină de răspundere, nobilă a Artistului.

Virgil Lefter

IRIS MURDOCH: „ACASTOS-TWO PLATONIC DIALOGUES”, PENGUIN BOOKS, 1987.

«ȘI, TOTUȘI, TRĂIEȘTE»

În urmă cu puțină vreme, la Casa Americii Latine, a avut loc lansarea oficială a volumului „LUMINI ȘI UMBRE ÎN VIAȚA MEA” de KLARA OSTFELD. O numeroasă și distinsă asistență: membri ai corpului diplomatic, înalți funcționari din Ministerul de Externe de la București, consilierii prezidențiali, scriitorii, oameni de artă și cultură, corespondenți ai agențiilor de presă străine acreditați la București, reprezentanți ai mass-mediei române — a ținut să onoreze cu prezența ei evenimentul. În zilele următoare, dna Ostfeld a avut întîlniri cu conducerea Academiei, Uniunii Scriitorilor, Fundației Culturale Române, ca și cu studenții Facultății de Filologie de la Universitatea din București. Date fiind căldura și interesul cu care autoarea a fost inconjurată și faptul că numele ei este total necunoscut în România, o întrebare se impune de la sine: „Cine este Klara Ostfeld și ce înseamnă »Lumini și umbre în viața mea.«”?

Din 1952, autoarea se stabilește în Venezuela. În perioada celui de al doilea război mondial e nevoită să-și întreprindă studiile, însă mai târziu, din dorința de a recupera timpul pierdut, absolvă ca adult Universitatea Metropolitană din Caracas, cu o licență în limbi moderne, apoi își susține doctoratul în literatură contemporană latino-americană la Universitatea Simon Bolivar din Venezuela”. Suficiente pentru a crede că începi să știi ceva despre autoarea cărții care ți se propune? Da și nu. Depinde de cât de atent ai citit sumara prezentare și de cât de pregătit ești s-o descifrezi. Pentru că „supraviețuitor al Holocaustului” poate însemna „contemporan al Holocaustului”, și „șansa” de-a nu-i supraviețui era absolut copleșitoare, sau poate însemna „victimă a Holocaustului”, cînd calitatea de supraviețuitor nu mai făcea parte din „regula jocului”. Un joc cu viețile a milioane și milioane de oameni, condamnați să dispară pentru singura vină de-a se fi născut evrei. Klara Ostfeld avea zece ani cînd a fost obligată să intre în acest joc. Pentru ea Transnistria înseamnă o realitate marcată cu fierul roșu și nu un „concept” controversat, al cărui conținut abia urmează a fi, eventual, clarificat: umilinta, disperarea, neputința, foamea, frigul, boala și, permanent la pîndă mușcînd zilnic cu furie, MOARTEA !..

„Și, totuși, trăiește !”.

Și aici trebuie deschisă o paranteză amplă, cuprinzătoare pentru a sublinia în ea acel lucru extrem de important care, îmi permit să cred, îi conferă Klarei Ostfeld o notă cu totul aparte. — nota care, până la urmă, poate să conțină și răspunsul la întrebarea în fața căreia ne-am oprit. Într-o carte de 300 de pagini, „episodul” Transnistria se rezumă la 30 de pagini. Trei ani în treizeci de pagini. Scriitura este supusă obiectivității, faptele sunt relatate în nuditătea lor, scutite de orice comentariu redundant, emoția decurge de la sine și nu stoarsă, cum ar fi fost poate și de înțeles, din contemplarea propriei dureri. Am fost tentat, pe parcursul lecturii, să mă gîndesc la un sentiment de fatalitate, de „destin implacabil” în fața căruia nu poți decît să te supui, cu atît mai mult cu cît, nu numai că trăiași în anii războiului, dar mai erai și evreică. M-am înșelat. Privirea, tonul cu care Klara Ostfeld comentează lumea și evenimen-

tele în vârtejul cărora a fost prinsă sunt departe de a fi proba abandonului, a înfrîngerii. Ceea ce la început poate crea lectorului chiar și o ușoară insatisfacție: „cum, asta-i tot ce ai tu de spus despre trei ani de coșmar?” se dovedește ulterior expresia unei filozofii a vieții demnă de toată admirația. O filozofie dublată de forță dumblară de-a o sustine, de-a o suporta. O filozofie pe care poporul român a știut s-o exprime mai sugestiv ca oricine: „Nu da, Doamne, omului cît poate să ducă”. Toată viața Klarei Ostfeld — indiferent că a trăit-o în România, în Israel sau în Venezuela — nu a fost decît o luptă. Pentru dreptul la viață. Pentru o bucată de pâine. Pentru o țară în care să trăiască fără să se mai simtă vinovată de a fi evreică. Pentru un colț unde să-și culce capul. Pentru liniștea ei și a familiei ei. Pentru a recupera anii în care ar fi vrut să învețe și nu a avut posibilitatea s-o facă. Pentru a învinge moartea. Pentru a da curaj celor din jurul ei. Pentru a învinge moartea. Pentru a sta clipă de clipă lângă fiul ei în lupta cumplită pe care a fost condamnat s-o ducă. Pentru a învinge moartea. Pentru a nu uita nici o clipă că Omul este o minune lăsată de Dumnezeu și chiar dacă moartea ț-i-a răpît copilul, tu ești dator să trăiești mai departe — pentru tine, pentru cei din jurul tău, pentru toți cei care, după ce ț-i-au citit cartea, s-au bucurat să primească mesajul tău.

„Și, totuși, trăiește !”.

Nu știu dacă Klara Ostfeld și-a propus vreodată să ajungă „scriitoare”. Inclîn să cred că nu, fără să uit de studiile universitare, licența și doctoratul care denotă o strălucită pregătire filologică. Mai curînd m-aș gîndi la momentul în care foaia albă de hîrtie a eliberat un suflet, o inimă în care s-au zăvorât prea multe și care, fără nișii o premeditare, indiferentă la modă sau modele, a început să povestească. Liniștită, senină, eliberată de orice fel de resentimente, cu dorința de a înțelege și a se face înțeleasă. Rezultatul se numește „Lumini și umbre în viața mea”, o carte care, după ce al terminat-o, te urmărește multă vreme prin soapta pe care ț-i-a strecurat-o în minte: „Și, totuși trăiește !”

Mihai Bandac : Viscol

Radu F. Alexandru

CÂTEVA REFLECȚII ASUPRA TRADUCERII POEZIEI

Personalitate de prim plan a literelor elene — autor a 20 de cărți care l-au consacrat ca poet, prozator, eseist, filosof — Vasilis Vitsaxis (n. 1919) a avut, după o strălucită carieră diplomatică de 35 de ani, inspirată inițiativă a fondării Societății Elene a Traducătorilor de Literatură. Scopul principal al acestei Societăți, a cărei prezență activă marchează benefic viața literară din Grecia, îl constituie promovarea traducerilor pe criterii stricte de calitate, dincolo de orice preferință personală, ideologică sau de alt gen. Din experiența proprie de traducător, președintele Societății Elene a Traducătorilor de Literatură împărtășește cititorului român gândurile de mai jos.

În afara dificultăților de ordin gramatical datorate particularităților și structurilor fiecărei limbi, traducerea unui text dintr-o limbă în alta a generat întrebări de ordin filosofic-estetic care au făcut obiect de discuții, controversate și speculații ale gânditorilor de-a lungul veacurilor.

Încă din timpul stăpânirii romane, când transplantarea moștenirii spirituale și culturale grecești a relevat necesitatea traducerii, gânditorii au fost nevoiți să facă față problemelor create în acest caz prin ceea ce se putea numi „climatul” special, istoric și psihologic, al fiecărei limbi, care, după cum bine se știe, dădea de posibilitățile stricte sensu sale conceptuale și de expresie.

Controversa, care a divizat filosofilor în adversari și partizani, cu sau fără rezerve, ai traducerii, continuă până în zilele noastre. Disputa, nu numai asupra valorii, dar îndosebi asupra posibilității traducerii, a avut în general ca obiect orice fel de text, dar a fost mai acerbă în jurul textelor sacre ale diferitelor religii.

Poezia ocupă în acest sens un loc dominant, nu numai pentru că de-a lungul istoriei umanității ea a fost strâns legată de „cuvântul sacru”, dar și pentru că ea folosește adesea „cuvântul” în afara sferelor sale semantice.

Este neîndoielnic că, îndată ce un poem este tradus, mesajul său (folosesc aici cuvântul „mesaj” în sensul cel mai larg, care depășește comunicarea intelectuală), va fi în mod obligatoriu restrâns la perimetrul limbii în care a fost scris inițial. De observat că n-am folosit expresia „concept inițial”. Ceea ce urmează va elucidă, sper, această problemă.

Un anumit gen de muzică, de pildă, nu poate ajunge să-și transmită mesajul — ceea ce vrea să spună —, să creeze o experiență estetică — dincolo de frontierele „limbajului” muzical. Să ne gândim pentru urechile occidentalilor neobișnuite cu gamele și formele sale tradiționale. Aceleași observații sunt valabile și în cazul altor forme de artă: dansul, arhitectura ș.a.m.d. În plus, în aceste cazuri, „traducerea” nu este posibilă și bariera este încă și mai greu de trecut.

Există, bineînțeles, în cazul acestor forme de artă, alte mijloace pentru a le lărgi audiența sau publicul, ca, de pildă, educația sau exersarea ochiului sau auzului, familiarizarea cu sunetele unui alt mediu muzical și cu formele unei con-

cepții diferite a armoniei liniilor. E vorba, în general, de adaptarea gustului. Cu toate acestea, trebuie să admitem că aceste căi, care duc la obiective mai mult sau mai puțin dificil de atins, necesită eforturi și timp considerabile.

Poezia, dimpotrivă, are avantajul că poate fi tradusă. Este această posibilitate într-adevăr reală?

Răspunsul afirmativ la această întrebare, care în primul rând se referă la traducerea literală a textelor poetice dintr-o limbă în alta și împotriva căreia s-au formulat deja mai multe obiecții bazate pe argumente de ordin lingvistic, istoric și psihologic — devine încă mai dificil și controversat dacă se atinge problema centrală a încercării emoționale sau estetice a textului poetic.

În acest context s-a formulat teza că nici o traducere, nici chiar cea mai izbită, nu poate surprinde și comunica Frumusețea — sau adevărul, cum l-a numit Platon — al originalului. Despre care original este vorba? — întrebăm noi. Există vreun text care să poată fi numit „poem original”? Orice poet va mărturisă fără dificultate că ceea ce ceilalți numesc „poemul său” nu este decât o palidă reflexie a unei stări sufletești pe care a resimțit-o sau în care s-a aflat, în anumite momente care sunt calificate — de altfel inexact, dar, din rațiuni istorice bine cunoscute — drept „momente de inspirație”.

Această stare sufletească, stărnită de un eveniment, de contemplarea unui peisaj sau de vederea unei scene oarecare, această vibrație trăită în străfundul insondabil al sufletului uman, poetul încearcă să-o exprime în poezie prin cuvinte. Spre a-și atinge țelul, acestea din urmă trebuie foarte adesea să treacă peste conținutul sau semnificația ad litteram care le este conferită prin convenția socială care este limba. Această convenție tacită a creat o corespondență rigidă și mai mult sau mai puțin uniformă pentru cei care se exprimă în aceeași limbă, între simbolul care constituie sunetul abstract al cuvântului și realitatea concretă a lucrului, a acțiunii sau a ideii pe care acesta o semnifică. Aceasta constituie semnificația „ad litteram” sau „conținutul gramatical” al fiecărui cuvânt.

Experiența estetică, văzută din punctul de vedere al artistului creator sau al celui care o încearcă în prezența a ceea ce se numește „operă de artă” a fost considerată din timpurile cele mai îndepărtate ca fiind asemănătoare, respectiv identică, cu experiența mistică. Plotin a afirmat-o în mod limpede, Hegel a numit-o „prezență tangibilă a Absolutului”. Poemul — la drept vorbind, orice operă de artă — este, potrivit filozofilor Collingwood și Benedetto Croce, o senzație interioară, un eveniment spiritual intim trăit de artist. Poetul traduce, în primul rând, această senzație, acest eveniment într-o manieră diferită, în cuvinte, încercând nu numai să le descrie, dar să le și recreeze prin alte mijloace.

Astfel se întâmplă, de pildă, când poetul exclamă: „Unde sunt zăpezile de o dințoară?” El nu se întreabă cu adevărat ce s-a întâmplat cu zăpezile, ba e chiar probabil că nici nu se gândeste la ele. Putem presupune — lucru pe care numai poetul ni-l poate confirma — că se străduie să exprime prin aceste versuri o vagă nostalgie sau frustrare sau o

altă stare sufletească asemănătoare ce n-are nici o legătură cu zăpezile.

Prin urmare, textul poemului constituie deja o primă traducere a emoțiilor poetului într-un limbaj explicit al cuvintelor.

Mai mulți filosofi au avansat teza — și pe bună dreptate — că cel care gustă o operă de artă — în cazul nostru cititorul sau cel care ascultă un poem — crează din nou, pe cont propriu, o experiență, un eveniment interior constituind o apropiere a celui original resimțit de

poet, de artist, de creator. Pentru a izbuti, nu trebuie numai să transforme cuvintele textului în emoții, ci să le transpună în propria sa limbă emoțională.

E de-ajuns să subliniem aici că fiecare cuvânt care are o semnificație „literală” sau „gramaticală” identică pentru toți vorbitorii aceleiași limbi are totodată o semnificație, o „încărcătură” emoțională proprie fiecărui individ și care depinde de diferiți factori.

Să luăm, de pildă, cuvântul „soare”. Literal, semnifică astrul gigantic al zilei. Încărcătura sa emoțională însă este complet diferită pentru un nordic sau un locuitor de la tropice. În primul caz, cuvântul „soare” are conotații agreabile, în cel de-al doilea, dimpotrivă. Aceleași observații sunt valabile pentru cuvântul „apă” dacă e vorba de un marinar sau de un berber din desert ș.a.m.d.

Dacă se acceptă ideea că ceea ce se numește „poem original” nu există în realitate, că nu este vorba de un poem original veritabil, ci ne aflăm deja în fața unei prime traduceri, putem trece mai departe și să ne întrebăm nu dacă traducerea poeziei este posibilă, ci dacă este recomandabilă.

E un lucru îndeobște convenit că Arta — poezia în cazul de față — este un procedeu de transfuze a unei experiențe estetice a poetului de la subiectul Artei așa-zis activ la cititor, subiectul Artei așa-numit pasiv.

Traducătorul, întocmai ca un actor sau un violonist, se interpune între creatorul original și receptorul-creator secundar. Rolul său este de a comunica prin intermediul limbii celui din urmă, pe cât mai fidel posibil, momentul estetic al primului creator. El nu traduce pur și simplu cuvinte, el transplantază, el transpune un îmbold estetic dintr-un „climat” într-altul. Acționând astfel, devine un autentic creator de artă, având pe deplin dreptul la titlul de artist.

Traducerea trebuie să descifreze cuvintele-simboluri folosite de artist, să împărtășească experiența sa mistică și apoi să găsească cuvintele-simbol menite să recreeze la receptor mesajul, esența estetică. Prin urmare, sarcina sa e limitată în ce privește imitația, dar artistul este complet liber în ce privește alegerea mijloacelor prin care crede că-și poate atinge țelul.

Sarcina traducătorului este așadar să comunice receptorului prin limba sa momentul estetic. Nu „în limba sa”, ci prin intermediul limbii sale. Ceea ce înseamnă, în plus, că nu e cătușă de puțin suficient ca traducătorul să cunoască la perfecție ambele limbi. Este absolut necesar ca el să posede experiențe interioare în aceste limbi. Cuvintele celor două limbi trebuie să albă pentru el o încărcătură emoțională.

Nu e necesar, cum s-ar putea presupune, ca această încărcătură emoțională să fie aceeași de la creator până la receptorul final. Este un lucru absolut imposibil. Lumea interioară a fiecărui individ este aiuda amprentelor digitale: este unică! Dar, chiar dacă procedeu interior — oalea pe care o va urma mesajul — este diferit la fiecare individ, rezultatul final, dacă, bineînțeles, ne aflăm în prezența artei veritabile, va fi, în esență, comunicarea cu sursa.

Constatarea e valabilă în cazul în care receptorul înțelege limba în care poemul a fost scris la fel de bine ca în cazul ce-

lui care este nevoit să utilizeze traducerea. Fără comunicare — sau, mai bine zis, fără „comuniune” — ne vom afla în fața unui monolog, ori monologul nu este de domeniul artei.

Limba străină se înalță ca o barieră insurmontabilă, împiedicându-ne să pătrundem în lumea interioară în care ne invită fratele nostru poetul care utilizează alte sunete abstracte, alte simboluri decât cele care ne sunt familiare. Traducătorul ne va da cheia acestui interior. Numai cheia. El trebuie să evite să ne orienteze în acest interior. El nu trebuie să explice. El trebuie să rămână neutru în prag. Aceasta este partea poate cea mai dificilă și mai primejdioasă a muncii sale. Pentru că el are de creat, prin mijloace proprii, un vis care nu este al său și — nu — cum din nefericire se întâmplă adesea — propriul vis prin mijloacele altuia.

Pentru a-și atinge țelul, el trebuie să cunoască și să se poată plasa în „climatul” istoric, cultural, social și religios al poetului.

Traducătorul trebuie, în primul rând, să încerce să comunice estetic cu creatorul original, poetul, și apoi să se plaseze mental și psihic în „climatul” istoric, social și religios al receptorului și să recreeze în acest din urmă climat mesajul pe care dorește să-l transpună. Astfel, traducătorul este, cum am afirmat mai sus, un actor. Numai că rolul său trebuie să rămână șters, în realitate, succesul efortului său se măsoară prin gradul în care e mai șters.

Din cauza barierelor limbii, nu orice poem poate fi universal apreciat. Bariere lingvistice însă există nu numai între persoane care vorbesc limbi diferite, dar în egală măsură între vorbitorii aceleiași limbi. Dificultățile se înmulțesc pe măsură ce se înmulțesc barierele. Dar „dificultate” nu înseamnă „imposibilitate”. Redarea ritmului, a muzicalității cuvintelor, a rimei etc. depinde de măiestria traducătorului. Dar „poezia” sa — dacă există poezie — poate supraviețui și va supraviețui procedeuului unelă sau mai multor traduceri, căci, așa cum am încercat să demonstrez, traducerea este parte integrantă a înseși esenței creației poetice.

Vorbind de ritm și rimă, ar fi util să știm dacă traducătorul este obligat să le păstreze sau să le imite. Răspunsul meu la această întrebare valabil cred pentru orice creație artistică — este un nu categoric.

Fiind un artist adevărat, traducătorul nu poate și nu trebuie să fie constrâns de reguli rigide în creație sa, excepție făcând restricțiile ce decurg din responsabilitatea sa.

Responsabilitate și libertate sunt două preocupări majore aflate în permanent conflict în spiritul traducătorului. A ajunge să le echilibreze este o mare izbândă. De fapt, este vorba de responsabilitatea sa față de autor și de cea față de cititorul pe care nu trebuie să-și înșele. Arbitrul acestei lupte va fi libertatea sa. Cu ea va cântări diferitele elemente stilistice — între altele, ritmul și rima. În multe cazuri, acestea sunt strâns legate de „magia” unui anumit gen de poezie. Atunci este evident că ele nu pot fi ignorate fără a se produce o pierdere gravă. Cu toate acestea, nici o regulă absolută nu poate fi avansată. Libertatea nu se supune unor reguli rigide — este alingurul fapt ce poate fi afirmat cu certitudine.

Traducerea unui poem nu este o muncă mecanică. Un ordinator nu va putea niciodată realiza o traducere poetică. E nevoie de un poet pentru a traduce un poem. Aceeași observație e valabilă — deși într-o măsură mai mică — și pentru receptor, care, așa cum am arătat, acționează în acest caz ca propriul traducător în limba sa interioară. E nevoie de un poet pentru a savura un poem. Dacă nu ai poezia în tine, n-o vei găsi nicăieri altundeva.

Există, firește, traduceri slabe, dar atunci există și poeme slabe. Așa însă n-a constituit niciodată un motiv serios pentru a nu se mai scrie poezie.

Prezentare și traducere :
Elena Lazăr

moda, altfel

„Orice aparentă ascunde o esență” (Richard Wagner).

„Schiller... spunea că arta poate plăcea doar datorită artiștilor, am putea spune: arta se datorează artiștilor care o înalță”. (Richard Wagner).

„Dirijorul de formație nouă s-a aliniat în multe privințe cu virtuozul, ceea ce nu era o treabă grea. Spiritul și simțirea, doar unite, pot dimensiona o muzică adevărată”. (Richard Wagner).

Aceste impresii, pronunțate prin profunzimea selectivă, considerații wagneriene ar fi trebuit să fie uvertura acestei notații personale, despre un mare eveniment muzical ce a avut loc la sala de concert a radio-televiziunii române. Ele sint de fapt uvertură, numai că nu textul m-a trimis la eveniment ci evenimentul la text, prin grația incontestabilă a dirijorului Horia Andreescu. Olandezul zburător (în concert) a fost, după cum s-a exprimat criticul muzical Dumitru Avachian, „un moment minunat al muzicii” (nu un moment muzical, ci un moment minunat al muzicii). „o bucurie sufletească”.

Notez evenimentul ca spectator dar și ca element cu reacție sentimentală. Nu discut tehnicitatea interpretărilor, nici pe a orchestrei, nici măcar a dirijorului ca să nu greșesc. Voi povesti amintiri din

copilarie. La Brașov, pe strada Castelu-lui, pe strada Luca Arbore, pe Tocile, pe strada Lungă, spre Bartolomeu, pe Dealul Melcilor, pe strada Sf. Ecaterina, pe Livada Poștel, se FACEA MUZICA O casă — un pian. O casă — o vioară. Și uite așa dacă te plimbi prin Brașov, orașul cîntă, într-o casă cineva îmblînzea clapete rezistente ale pianului sau poate, în altă casă, cineva era îmblînzit de candoarea, limpiditatea clapetelor de pian, sau poate numai degetele lui. O vioară scriștia în orice apartament, jignindu-l, poate, pe Paganini, și determinînd multe conflicte locale. Dar Brașovul a dat țării muzicieni. Eu voi vorbi despre „doi și despre unu”, ca în teoria matematică.

Cristian Măndea e fiul doctorului Măndea din Brașov. Horia Andreescu e coleg de clasă. Diriginta mea, (în clasa a V-a), le-a predat amindurora psihologia, mai tristu, bineînțeles. I-a remarcat pe amîndoi. Și cine e remarcat de Lydia, Gribovski Dorneanu e nu numai remarcat ci marcat. Este extraordinar Măndea (așa spune mătusa mea, Jana Ghica) dar este extraordinar Horia Andreescu, prin alegerea pe care o face pentru spectacolele pe care ni le oferă. DIVIDE ED IMPERAI

Corina Cristea

Urmare din pag. a 16-a

Trebuie să fii

realmente prost ca să...

fără ca un mic desen de pe ur. perete să fie disprețuit de amintirea frescelor lui Giotto de la Padova. Prestia trebuie să fie un fel de prezență și de reînnoire constantă: acum îmi place pietricica asta galbenă, acum îmi place L'année dernière à Marienbad, acum îmi plac tu, șoricel, acum îmi place locomotiva aceea uluitoare pufând în Gare de Lyon, acum îmi place afișul de colo rupt și murdar. Acum îmi place, îmi place nepus, acum sint eu, iarăși iară eu, prostul desăvîrșit în prosta lui care nu știe că-i prost și se bucură pierdut în desfătare, pină cînd prima frază inteligentă îl face să-și recapete conștiința prostiei sale și să-și caute de zor o țigară, cu mîini nedebace, privind în pămînt, înțelegînd și uneori acceptînd pentru că și un prost trebuie să trăiască, desigur pină cînd altă rață sau alt afiș, și tot așa la nesfîrșit.

Luceafărul

JULIO CORTAZAR

FLUVIUL

Mă da, așa pare să fie, că ai piecat zicând nu mai știu ce, că te duci să te-arunci în Sena, ori cam așa ceva, una din frazele acelea de miez de noapte, amestec de cearșaf și gură cleioasă, aproape întotdeauna pe orbecăite sau cu ceva dintr-o mână sau dintr-un picior frecându-se de trupul celui care abia de-ascultă, fiindcă-i atâta vreme de când abia de te mai ascultă dacă zici lucruri de soiul ăsta, totul vine din spre partea cealaltă a ochilor mei închiși, a somnului ce din nou mă trage la fund. Apoi nici o pagubă, ce-mi pasă mie de-ai plecat, de te-ai înecat sau încă mai umbli pe cheiuri uitându-te în apă, și afară de asta nu-i sigur fiindcă te afli aici adormită și răsufând întretăiat, va să zică n-ai plecat atunci când te-ai dus la un moment dat noaptea înainte ca eu să mă cufund în somn, fiindcă plecaseși zicând ceva, că te duci să te îneci în Sena, ori cumva ți-a fost frică, ai renunțat și din senin te afli aici aproape atingându-mă, și te miști unduind de parcă oarece s-ar agita domol în somnul tău, de parcă ai visa într-adevăr că-ai ieșit și că până la urmă ai ajuns pe cheiuri și te-ai aruncat în apă. O dată mai mult deci, ca să dormi pe urmă cu fața jilavă de un plâns prostesc, până la unsprezece dimineața, ora la care se-duce ziarul cu știrile despre cei ce s-au înecat de-a-devăratalea.

Mă faci să râd, biata de tine. Hotărârile tale tragice, felul acela de-a umbra trântind ușile ca o acrită de turnee în provincie, se-ntreabă omul dacă chiar crezi în amenințările tale, în șantajele tale odioase, în scenele tale patetice inepuizabile stropite cu lacrimi și adjective și pomelnice de reproșuri. Ai merita pe cineva mai înzestrat decât mine să-ți dea replica, atunci s-ar ajunge zău la perechea ideală, cu duhoarea delectabilă a bărbatului și-a femeii care se distrug unul pe altul privind-se în ochi spre a-și garanta scadența cea mai incertă, spre a mai supraviețui încă și a o lua de la capăt și a-și continua inepuizabil adevărul de maidan și de fund de craliță. Dar, vezi și tu, aleg tăcerea, aprind o țigară și te-ascult vorbind, te-ascult văicărindu-te (cu teme, dar ce pot să fac) sau, ceea ce-i încă și mai bine, încep să picotesc, legănat aproape de ochările tale previzibile, cu ochii pe jumătate închiși amestec încă o clipiță primele fulgerări ale viselor cu gesturile tale în cămașa de noapte ridicolă sub lumina lustrei pe care ne-au făcut-o cadou când ne-am căsătorit, și cred că până la sfârșit adorm și iau cu mine, ți-o destăinui aproape cu dragoste, partea cea mai savuroasă din mișcările și invinuirile tale, plescăitului care-ți deformează buzele învinețite de furie. Spre a-mi îmbogăți propriile vise unde nimănui nu i se năzare vreodată să se-nece, poți să mă crezi pe cuvânt.

Păi dacă-i așa mă-ntreb ce cauți în patul ăsta pe care te-ai hotărât să-l părăsești pentru celălalt mai larg și mai luncător. Acum se-arată că dormi, că din când în când miști câte-un picior ce schimbă conturul cearșafului, pari frământată de ceva, nu peste măsură de frământată, e ca o oboseală amară, buzele tale schifează o strâmbătură de dispreț, slobozesc întretăiat aerul, îl înghit cu sorbituri scurte, și cred că de n-aș fi atât de exasperat de falsele tale amenințări aș recunoaște că-ai fost cândva frumoasă, de parcă somnul te-ar readuce un pic de partea mea unde dorința e posibilă și chiar o împăcare sau un nou soroc, ceva mai puțin turbure decât zorii ăștia în care pornesc să circule primele mașini iar cocoșii își dezvăluie în chip respingător hidoasa lor sclavie. Nu știu, poate că nici nu mai are sens să-ntreb din nou dacă la un moment dat plecaseși, dacă tu erai cea care-a trântit ușa ieșind chiar în secunda când eu lunecam în uitare, și probabil de-aceea prefer să te ating, nu fiindcă m-aș îndoi că te afli aici, pesemne nu te-ai dus nici un moment din odaie, poate o răbufnire de vânt a închis ușa, am visat că plecaseși pe când tu, crezându-mă treaz, îmi stri-

gai amenințarea ta de la picioarele patului. Nu de-aceea te ating, în semiintunericul verde al zorilor e aproape o dulceață să-mi trec o mână peste umărul acesta ce se-nfioară și mă respinge. Cearșaful te acoperă pe jumătate, degetele mele încep să coboare peste conturul neted al pieptului tău, aplecându-mă îți respir răsufierea ce miroase a noapte și-a sirop de tuse, nu știu cum brațele mele te-au înlăntuit, aud un geamăt pe când îți arcuiești talia refuzându-te, dar cunoaștem amândoi prea bine jocul acesta ca să mai credem într-insul, e musai să-mi dai gura ta ce gâfâie vorbe impudice, zadarnic trupul tău toropit și invins luptă ca să scape, suntem în asemenea măsură unul și-același în acest ghem încâlcit unde lâna albă și lâna neagră luptă ca niște păianjeni într-un borcan. De sub cearșaful ce abia de te acoperea izbutesc să întrevăd fulgerul neașteptat care brăzdează văzduhul spre a se pierde în intuneric și acum suntem goi, zorii ne învăluie și ne împacă într-o unică materie tremurândă, dar tot te mai încapățânezi să lupti, o-pintindu-te, azvârlindu-ți brațele pe deasupra capului meu, desfăcându-ți ca într-o străfulgerare coapsele spre a închide apoi la loc cleștii lor monstruoși ce-ar voi să mă despartă de mine însumi. Trebuie să te supun pe indellete (și aceasta, o știi, am făcut-o întotdeauna cu o grație rituală), fără să te vatâm îți încovoi treptat treptile brațelor, mă ferec în plăcerea ta cu mâini crispate, cu ochi larg cășcați, acum ritmul tău în sfârșit se stinge în mișcări line de moar, de șpume din adâncuri suindu-mi până la obraz, îți dezmierd încetșor parul răsfirat pe pernă, în semiintunericul verde îmi privesc cu uimire mâna șiroindă, și înainte de-a luneca lângă tine știu că tocmai te-au scos din apă, mult prea târziu, firește, și că zaci pe pietrele cheiului înconjurată de pantofi și de glasuri, despuiată cu fața-n sus cu părul tău jilav și ochii deschiși.

(El rio, din volumul *Final del juego*, 1956)

In românește de
Anca Domnica Ilea

Max Ernst : Soare portocaliu

TREBUIE SĂ FII REALMENTE

PROST CA SĂ...

De ani de zile mi-am dat seama și nu-mi pasă, dar niciodată nu mi s-a năzărât s-o scriu pentru că prostia mi se pare o temă foarte nesuferită mai ales dacă prostul e cel care o expune. Se poate ca cuvântul prost să fie cam tare, însă prefer să-l folosesc de la început, chiar dacă prietenii îl socotesc exagerat, și nu să pun în loc oricare altul, cum ar fi tont, sârman cu duhul sau debil mintal iar apoi prietenii să spună că n-am nimerit-o. De fapt nu-i nimic grav, dar a fi prost te face să ocupi un loc cu totul aparte, și chiar dacă are părțile lui bune e limpede că la răstimpuri te invadează un fel de nostalgie, un dor să treci pe trotuarul de vizavi unde prietenii și rude sunt înfrății prin aceeași inteligență și înțelegere, și să te frece puțin de ei ca să simți că nu-i nici o diferență apreciabilă și că totul merge cum nu se poate mai bine. Partea tristă e că totul merge cum nu se poate mai rău când ești prost, bunăoară la teatru, mă duc la teatru cu nevasta și cu vreun prieten, e un spectacol de pantomimă cu artiști celi sau de balet tailandez și precis că abia încep reprezentarea și eu găsesc că totul e minunat. Mă amuz sau mă înduioșez îngrozitor, dialogurile sau gesturile sau dansurile îmi par vizuiri supranaturale, aplaud de mi se înroșesc palmele și uneori am lacrimi în ochi sau rid pină aproape mă scap pe mine, și în tot cazul mă bucur că trăiesc și c-am avut norocul să mă duc în seara asta la teatru sau la cinema sau la o expoziție de pictură, oriunde sint oameni extraordinari care fac ori arată lucruri pe care înainte nu și le-ar fi imaginat niciodată, inventând un loc de revelație și de întâlnire, ceva ce te spală de momentele în care nu se întâmplă nimic în plus față de ceea ce se tot întâmplă de obicei.

Și stau așa minunându-mă și atât de fericit că atunci când se face pauză mă ridic entuziasmat și-i aplaud mai departe pe actorii, și-i spun nevestei că mimii care sint o minunăție și că scena în care pescarul aruncă undița și se vede un peste fosforescent cam pe la mijlocul estradei este absolut nemaipomenită. Nevastă-mea s-a distrat și a aplaudat și ea, dar decodată îmi dau seama (clipa asta are ceva de rană, de gaură aspră și umedă) că amuzamentul și aplauzele ei n-au fost ca ale mele, și unde mai pui că aproape întotdeauna mai e cu noi vreun prieten care și el s-a distrat și a aplaudat, dar niciodată ca mine, și-l aud cum spune cu mult bun simț și inteligență că spectacolul e frumos și actorii nu-s răi, dar că bineînțeles idelle nu sint prea originale, fără să măl vorbim de faptul că culorile costumelor sint mediocre și punerea în scenă destul de neinspirată și aitele de genul ăsta. Când nevastă-mea sau prietenul spun așa ceva — o spun pe un tot amabil, deloc agresiv — eu înțeleg că sint un prost, dar ce-i mai rău e c-am și uitat cît de tare m-am minunat înainte așa încît recăderea în starea de prostie mă face să mă simt ca dopul care și-a petrecut ani de zile în pivniță însoțind vinul din sticlă și pe nepusă-masă poc! Il scoate cineva și iată că acum sint ca dopul rămas singur. Mi-ar plăcea să sar în apărarea mimilor celi sau a dansatorilor tailan-dezi, fiindcă mi s-au părut admirabili și m-au făcut atât de fericit încît toate cuvintele inteligente și pline de bun simț ale prietenilor sau nevestei mă dor de parcă mi-ar sfișia unghiile și pe deas-

pra înțeleg perfect cîtă dreptate au și că spectacolul n-a fost așa de bun cum m-a s-a părut mie (dar în realitate mie nu mi s-a părut nici bun nici rău nici alt cumva, pur și simplu eram transportat de ce vedeam, ca un prost ce sint, și n-aveam nevoie decît să ies puțin ca să dau o raită pe unde am chef, ori de cît ori pot, și pot atît de rar), și niciodată nu-mi trece prin cap să mă duc cu nevastă-mea sau cu prietenii deoarece știu că au dreptate și că de fapt au făcut foarte bine că nu s-au lăsat bradă entuziasmului, căci desfătările inteligente și sensibilității trebuie să izvorască dintr-o judecată chibzuită și mai curcămădită dintr-o atitudine comparativă, să se întemeieze după, cum zice Epictet pe ceea ce e cunoscut în prealabil pentru a judeca ceea ce tocmai vei cunoaște, do-asta și nimic altceva înseamnă cultura și filozofie. În nici un caz n-am de gînd să mă cert cu ecel mult mă rezum la a mă îndepărta cîtiva metri ca să nu mai ascult comparațiile și judecățile care urmează, în vreme ce mă străduiesc să mă rețin încă ultimele imagini ale pestelui fosforescent care plutea în mijlocul scenei chiar dacă acum amintirea mea e inevitabil schimbată de criticile foarte trunzătoare pe care de-abia le-am ascultat și nu-mi rămîne altceva de făcut decît să admit mediocritatea celor văzute și că m-am entuziasmat numai fiindcă îmi place tot ce are culori și forme puțin mai deosebite. Îmi dau din nou seama că sint prost, că orice fleac de ajuns să mă facă să mă bucur de viața asta împărțită în pătrățele, și atunci amintirea a ceea ce mi-a plăcut și m-bucurat astă seară se turbură și devine complice, operă a altor prosti care au pescuit sau au dansat ca niște nepricepuți, în costume și coregrafii mediocre, și aproape că e o consolă dar o consolă sinistrală, faptul că sintem alții prosti care în seara asta ne-am adunat în sală să dansăm și să pescuim și să aplaudăm. Ce-i mai rău e că după două zile deschid ziarul și citesc critica spectacolului, și critica mea întotdeauna coincide, ba chiar cu aceleasi cuvinte, cu ceea ce atît de chibzuit și inteligent au văzut și spus nevasta sau prietenii mei. Acum sint sigur că nu fi prost e una din treburile cele mai importante din viața unui om pină cînd încet-încet mi se șterge din memorie căci partea cea mai rea e că pină la urmă uit, de pildă tocmai am văzut o rată care inota într-unul din lacurile din Bois de Boulogne și era de o frumusețe atît de desăvîrșită că nu m-am putut abține să nu mă las pe vine la mal și să rămîn nu știu cît timp privindu-i spierdoarea, bucuria, semeția din ochi, liniște, aceea dublă pină de gingășie cu cap pleptu-i taie apa lacului și care se deschide pină se pierde în depărtare. Entuziasmul meu nu se trage numai de la rată, e ceva ce rata face dintr-o dată să prindă formă căci uneori poate fi o frunză uscată ce se leagănă la marginea unei bănci, sau o macara portocalie uriasă delicată pe cerul albastru al după-amiezii ori mirosul unui vagon de tren cînd intri și ai bilete pentru o călătorie de câteva ceasuri și totul o să apară și dispare ca prin farmec, gările, sandviciu cu șuncă, butoanele de aprins și stîrlumina (unul alb și celălalt violet), ventilația regulabilă, toate acestea mi se par atît de frumoase și aproape imposibil încît faptul de a le avea la îndemînă mă umple de ceva așa ca o salcie înteroiară, de o desfătătoare ploaie verde care n-ar trebui să mă înceteze în vedere însă mulți îmi spun că entuziasmul meu e o dovadă de lipsă de maturitate (vo să spună că sint prost, dar își aleg cuvintele) și că nu-i cu putință să te entuziasmezi astfel pentru o pinză de pânienjen stropită de rouă, ce-ai să te faci cînd o să joace King Lear? Pe mine trebuia asta mă cam surprinde, fiindcă în realitate entuziasmul nu-i ceva ce să se epuizeze cînd ești cît adevărat prost, se epuizează cînd ești deștept și ai simțul valorilor și al caracterului istoric al lucrurilor și din cauza asta chiar dacă eu alerg dintr-o parte într-alta lacului din Bois de Boulogne ca să văd mai bine rata, asta n-o să mă împiedice ca diseară să sar în sus de entuziasm dacă-mi place cum cîntă Fischer Diekau. Dacă stau și mă gîndesc bine, proba trebuie să fie asta: să te poți entuziasma neîncetat pentru orice-ți plac

In românește de
Tudora Șandru Olteanu

Continuare în pag. a 15-a